

लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय लुम्बिनी,
रूपन्देही लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

राजस्व सुधार कार्ययोजना
(Revenue Improvement Action Plan - RIAP)

आर्थिक वर्ष २०८३/८४ देखि २०८५/८६
(अन्तिम प्रतिवेदन)

कार्यकारी सारांश

नेपालको संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको राजस्व अधिकारको उच्चतम उपयोग गर्दै लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकालाई वित्तीय रूपमा स्वायत्त र आत्मनिर्भर बनाउने उद्देश्यले यो 'राजस्व सुधार कार्ययोजना (आ.व. २०८३/८४—२०८५/८६) तयार गरिएको छ । विश्व सम्पदा सूचीमा सूचीकृत लुम्बिनी क्षेत्र यसै नगरपालिकाभित्र पर्ने भएकाले यहाँ पर्यटन, व्यापार, होटल तथा घरजग्गा व्यवसायको प्रचुर सम्भावना छ । यद्यपि, विगतको अवस्था हेर्दा सम्पत्ति कर प्रणालीको पूर्ण डिजिटल कार्यान्वयन नहुनु, घरजग्गा बहाल गरेको दायरा साँघुरो हुनु र पर्यटनसँग सम्बन्धित सम्भावित शुल्कहरू उठाउन नसकिनुले आन्तरिक आय लक्ष्य अनुरूप पुग्न सकेको छैन ।

यस कार्ययोजनाले करका दर बढाउने भन्दा पनि करको आधार (Tax Base) विस्तार गर्ने, प्रविधिको उच्चतम प्रयोग (QR Code/Online Payment) गर्ने र सार्वजनिक सम्पत्तिको (जस्तै: पोखरी, बस टर्मिनल) व्यावसायिक उपयोग गर्ने रणनीति अघि सारेको छ । यस दस्तावेजमा आगामी ३ वर्षका लागि तीनवटा परिदृश्य (यथास्थिति, मध्यम सुधार र प्रभावकारी सुधार) सहितको राजस्व प्रक्षेपण र कार्यान्वयनयोग्य विस्तृत कार्ययोजना (Action Plan) समावेश गरिएको छ ।

विषयसूची

परिच्छेद १: परिचय	1
१.१ पृष्ठभूमि	1
क प्रतिवेदनको बारेमा	2
१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको आवश्यकता र औचित्य	3
१.३ उद्देश्य	3
१.४ अध्ययनको क्षेत्र	4
१.५ अध्ययन विधि तथा प्रक्रिया	4
१.६ प्रयोग गरिएका स्रोत	4
१.७ अध्ययनका सीमा	4
परिच्छेद २: नगरपालिकाको परिचय तथा आर्थिक-सामाजिक अवस्था	6
२.१ भौगोलिक अवस्था	6
२.२ प्रशासनिक संरचना तथा वडा विवरण	7
२.३ जनसांख्यिक अवस्था	7
२.४ आर्थिक गतिविधि	8
२.५ कृषि, उद्योग तथा व्यापार	8
२.६ पर्यटन तथा होटल/सेवा क्षेत्र	8
२.८ नगरपालिकाको संस्थागत संरचना	9
२.९ राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित शाखा तथा जनशक्ति	9
२.१० नगरपालिका स्वामित्वका सम्पत्ति तथा आय आर्जन गर्न सक्ने पूर्वाधार	9
परिच्छेद ३: स्थानीय राजस्वको संवैधानिक तथा कानुनी आधार	13
३.१ संवैधानिक व्यवस्था	13
३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था	13
३.१.१ राजस्व अधिकार	13

३.१.२ राजस्व अधिकार सम्बन्धी संघीय ऐनका व्यवस्था	14
३.३ अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४	18
३.४ लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकामा कानुनी व्यवस्थाहरूको व्यावहारिक प्रयोग.....	19
३.२ नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था.....	19
तालिका: आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था.....	19
३.३ आन्तरिक आय उठाउन सक्ने तर हालसम्म नउठाएका शीर्षकहरू तथा परिचालनका उपाय.....	21
३.४ आन्तरिक आय सङ्कलनका प्रमुख क्षेत्रहरूको विद्यमान अवस्था र सम्भावना विश्लेषण	22
३.४.१ स्थानीय कर राजस्व	23
परिच्छेद ४: वर्तमान राजस्व अवस्थाको विश्लेषण.....	34
४.१ कुल आय र आन्तरिक आयको प्रवृत्ति (ऐतिहासिक आधार).....	34
४.२ आन्तरिक आयको संरचनात्मक विश्लेषण.....	34
४.३ वर्तमान अवस्थाका प्रमुख समस्याहरू (Key Findings).....	35
परिच्छेद ५: राजस्व शीर्षकगत सम्भाव्यता विश्लेषण.....	36
१. सम्पत्ति कर (Property Tax)	36
२. भूमिकर/मालपोत (Land Tax)	36
३. घरजग्गा बहाल कर (House Rent Tax)	37
४. व्यवसाय कर (Business Tax).....	37
५. व्यवसाय दर्ता/नवीकरण (Business Registration/Renewal)	37
६. विज्ञापन कर (Advertisement Tax).....	38
७. मनोरञ्जन करसँग सम्बन्धित स्थानीय अधिकार	38
८. बहाल बिटौरी शुल्क (Bahal Bitauri).....	38
९. पार्किङ शुल्क (Parking Fee)	38
१०. पर्यटन तथा पर्यटकीय सेवा सम्बन्धित वैधानिक स्थानीय शुल्क	39
११. होटल, रेस्टुरेन्ट तथा पर्यटन व्यवसाय सम्बन्धित कर.....	39

१२. नक्सापास तथा भवन निर्माण अनुमति दस्तुर.....	39
१३. सिफारिस तथा सेवा दस्तुर.....	39
१४. सरसफाइ/फोहोरमैला सेवा शुल्क.....	40
१५. बसपार्क/बस टर्मिनल आय	40
१६. हाटबजार.....	40
१७. सार्वजनिक पोखरी तथा माछा पोखरी.....	40
१८. सार्वजनिक सम्पत्ति भाडा (नगरपालिकाका भवन, सटर, हेभी इक्विपमेन्ट).....	41
१९. कबाडी बिक्री कर	41
२०. पूर्वाधार उपयोग सेवा शुल्क	41
२१. प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने वैधानिक आय.....	41
२२. साना सवारी कर (अटो रिक्सा / ई-रिक्सा)	41
२३. अन्य नयाँ तर कानुनी रूपमा सम्भव स्रोत (Data Gap Management)	42
परिच्छेद ६: राजस्व प्रशासनको संस्थागत क्षमता विश्लेषण	42
६.१ सङ्गठन संरचना र जनशक्ति.....	42
६.२ कार्यविभाजन र वडा कार्यालयको भूमिका.....	42
६.३ सफ्टवेयर, बिलिङ र डाटाबेस व्यवस्थापन.....	42
६.४ आन्तरिक नियन्त्रण र अनुगमन	43
६.५ राजस्व परामर्श समितिको भूमिका.....	43
६.६ राजस्व प्रशासनको SWOT Analysis.....	43
परिच्छेद ७: राजस्व सुधार रणनीति.....	44
७.१ करको दायरा विस्तार (Expanding the Tax Base)	44
७.२ करदाता पहिचान तथा डिजिटल अभिलेखीकरण (Taxpayer Database & Digitization)	44
७.३ GIS आधारित सम्पत्ति कर प्रणाली लागू गर्ने.....	44
७.४ घरबहाल कर र व्यवसाय दर्ता अभियान	45

७.५ डिजिटल राजस्व प्रशासन र अनलाइन भुक्तानी (E-Payment)	45
७.६ करदाता शिक्षा र स्वघोषणा प्रणाली (Taxpayer Education & Self-Declaration)	45
७.७ अनुगमन, निरीक्षण र बक्यौता असुली.....	45
७.८ सार्वजनिक सम्पत्तिको व्यावसायिक व्यवस्थापन र ठेक्का सुधार	45
७.९ राजस्व शाखा सुदृढीकरण र कर्मचारी क्षमता विकास	46
७.१० मासिक Dashboard र Performance Monitoring	46
परिच्छेद ८: राजस्व सुधार कार्ययोजना (Action Plan)	46
परिच्छेद ९: राजस्व प्रक्षेपण	50
९.१ प्रक्षेपणका परिदृश्यहरू (Scenarios)	50
परिच्छेद १०: कार्यसम्पादन तथा अनुगमन प्रणाली	53
१०.१ अनुगमन तथा समीक्षाको ढाँचा.....	53
१०.२ संस्थागत भूमिका तथा जिम्मेवारी	53
१०.३ कार्यसम्पादन सूचक (Key Performance Indicators - KPIs)	54
परिच्छेद ११: जोखिम तथा न्यूनीकरण.....	54
परिच्छेद १२: अपेक्षित उपलब्धि तथा निष्कर्ष	56
अनुसूचीहरू.....	56
अनुसूचीहरू.....	57
अनुसूचीहरू	57
सन्दर्भ सामग्री	68

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको अनुसूची-८ मा स्थानीय तहको एकल अधिकार र अनुसूची-९ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ९ र अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहले लगाउन पाउने कर, सङ्कलन गर्न सक्ने राजश्व तथा राजश्व बाँडफाँटका सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था गरेका छन् । यी कानूनी प्रावधान अनुरूप लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र राजश्व सङ्कलनलाई थप व्यवस्थित, पारदर्शी र प्रविधिमैत्री बनाउन यो राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरेको छ ।

वर्तमान संविधानले राज्य शक्तिको प्रयोग संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले गर्ने गरी तीनवटै तहको कार्यजिम्मेवारी निर्धारण गरेको छ । यसै बमोजिम स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पुरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको परिपूर्तीका लागि संघ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तिय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था गरेकोछ । संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्तो अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता पुरा गर्न संभव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा संघीय वित्त व्यवस्थाका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर करहरू लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत संबैधानिक रूपमै प्रदान गरिएको छ । अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र संघीय कानून बमोजिम राजस्व बाँडफाँड बापत रकम प्राप्त गर्नसक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानूनी व्यवस्था समेत गरिएको छ ।

स्थानीय सरकारको वढ्दो खर्च धान्नका लागि र उनीहरूको सामर्थ्य वृद्धि गर्नका लागि पनि ती निकायहरूको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता अपरिहार्य बन्न पुगेको छ । यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका संभावनाहरूको खोजी गर्ने, संभाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरू पहिचान गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने र ती सबै प्रयाशका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजनाको खाँचो देखिन्छ ।

यसै सन्दर्भमा पालिकाको आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउनकोलागि राजश्व सुधारका कृयाकलापहरू पहिचान गर्न र पहिचान गरिएका कृयाकलापहरूको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको

आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्न यो राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा तयार गरिएको छ । यो योजनाको उपयोगबाट लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना बमोजिम आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउन र राजस्व प्रक्षेपणलाई यथार्थ परक र बैज्ञानिक बनाई बजेट तर्जुमा प्रकृत्यालाई थप व्यवस्थित गर्न मद्दत मिल्ने विश्वास छ ।

क प्रतिवेदनको बारेमा

राजस्व सुधार कार्ययोजना (Revenue Improvement Action Plan) तर्जुमा सम्बन्धी यस प्रतिवेदन नेपालको लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत रूपन्देही जिल्लाको लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको आर्थिक सहयोग तथा प्राविधिक सहयोगमा तयार गरेको हो । यस प्रतिवेदनमा संवैधानिक व्यवस्था तथा विद्यमान कानूनी तथा नीतिगत आधारमा लक्ष्मीपुर पतारी गाउँपालिकाको राजस्व परिचालनको वर्तमान स्थिति अध्ययन तथा विश्लेषण गरी राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूको पहिचान तथा सोको आधारमा आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाले नगरपालिकाको राजस्व अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यलाई मार्गदर्शन गर्ने तथा राजस्व परिचालन कार्यको अनुगमनका लागि आधार प्रदान गर्नेछ । यस प्रतिवेदनमा समावेश राजस्व प्रक्षेपणले गाउँपालिकाको आगामी वर्षहरूको आय बजेट तयार गर्न आधार उपलब्ध गराउने छ । यस प्रतिवेदनमा देहायको विषयवस्तुलाई समेटिएको छः

क) राजस्व सुधार कार्ययोजनाको आवश्यकता तथा तयारी विधि

ख) नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

ग) स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय संभाव्यता

घ) राजस्व संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलनको अवस्था

ङ) राजस्व सुधार कार्ययोजना

च) आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपण

छ) निष्कर्ष तथा सुझाव

नगरपालिकाको राजस्व अभिवृद्धिका लागि लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाले राजस्व सुधार कार्ययोजनाको तर्जुमा आवश्यकता महसुस गरी नगर कार्यपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम बमोजिम कार्यक्रम अगाडी बढाइएको थियो ।

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको आवश्यकता र औचित्य

नेपालको मूल राज्य सञ्चालन संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले गर्ने व्यवस्था संविधानले गरेको छ । स्थानीय सरकारले आ-आफ्नो क्षेत्रमा गर्ने विकास निर्माण कार्यलाई व्यवस्थित गरी जनचाहना अनुरूप सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन ठूलो लगानी आवश्यक देखिन्छ । यसका लागि स्थानीय सरकारलाई संघ र प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध हुने विभिन्न अनुदान तथा राजस्व बाँडफाँड बाहेक स्थानीय राजस्व अधिकार अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क तथा दण्ड जरिवाना जस्ता गैर कर लगाउने अधिकार प्रदान गरिएको छ । साथै, स्थानीय सरकारले अन्य स्वदेशी संघसंस्थाबाट अनुदान रकम प्राप्त गर्नसक्ने, नेपाल सरकारको पूर्वस्वीकृति लिएर वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन सक्ने तथा नेपाल सरकारको सहमति लिएर वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्ने कानूनी व्यवस्था छ ।

संवैधानिक अधिकारभित्र रही स्थानीय सरकार संचालन ऐनले गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई आन्तरिक आय परिचालन गर्न सक्ने उल्लेख्य अधिकार दिएको भएता पनि ती अधिकारलाई ऐनको प्रावधान अनुसार व्यवस्थित तथा न्यायोचित तरिकाले पूर्णरूपमा परिचालन गर्न सकिरहेका छैनन्, जसको मुख्य कारणमा स्थानीय तहको संरचना नयाँ भएकोले त्यसका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यविधि, संगठनात्मक व्यवस्था, सूचना तथा तथ्यांकको स्थापना, आयको सम्भाव्यता अध्ययन, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली आदिको स्थापना तथा अभ्यासको कमी हुनु रहेकोछ ।

संघीय र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदानको भरमा मात्र स्थानीय विकासका आकांक्षाहरू पूरा हुन सक्दैनन् । स्थानीय सरकारको विकास र प्रशासनिक खर्च धान्न आन्तरिक राजस्व सङ्कलन क्षमता वृद्धि गर्नु अपरिहार्य छ । करको दायरा विस्तार, राजस्व चुहावट नियन्त्रण, कानूनी अधिकारको पूर्ण अभ्यास र करदातामैत्री प्रशासन निर्माण गर्दै मध्यमकालीन खर्च संरचना (MTEF) सँग राजस्व प्रक्षेपणलाई तालमेल गराउन यस RIAP को औचित्य रहेको छ ।

१.३ उद्देश्य

यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाको सर्वोपरि उद्देश्य लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको आन्तरिक आय वृद्धिमा योगदान पुऱ्याउनु हो । यसका विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्न छन्:

- नगरपालिकाको विगतका वर्षहरूको आन्तरिक आयको अवस्था विश्लेषण गर्ने ।
- आन्तरिक आय वृद्धिका लागि प्रमुख स्रोतहरूको सम्भावना र यथार्थ असुलीबीचको अन्तर (Gap) पहिचान गर्ने ।

- राजस्व प्रशासनको नीतिगत, संस्थागत व्यवस्था र बिलिड प्रणालीको समीक्षा गर्ने ।
- आर्थिक वर्ष २०८३/८४ लाई आधार वर्ष मानी आगामी ३ वर्षको यथार्थपरक राजस्व प्रक्षेपण गर्ने ।

१.४ अध्ययनको क्षेत्र

यस अध्ययनले नगरपालिकाको प्रत्यक्ष कानुनी अधिकारभित्र पर्ने सम्पत्ति कर, मालपोत, घरबहाल कर, व्यवसाय कर लगायतका कर राजस्व र सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क, सार्वजनिक सम्पत्तिको बहाल (पोखरी, बसपार्क) लगायतका गैरकर राजस्वको क्षेत्रलाई समेटेको छ ।

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको
राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी

१.५ अध्ययन विधि तथा प्रक्रिया

यो कार्ययोजना तयारीमा डेस्क रिभ्यू (Desk Review), तथ्याङ्क विश्लेषण र सरोकारवालासँगको छलफल विधिलाई आधार मानिएको छ । ऐतिहासिक राजस्व सङ्कलनको प्रवृत्ति विश्लेषण गर्न Microsoft Excel को प्रयोग गरिएको छ भने राजस्व सम्भाव्यता विश्लेषण गर्दा करदाताको अनुमानित सङ्ख्या र औसत करको दरलाई गुणन गरी सम्भावित आय निकालिएको छ ।

दिग्दर्शन

नेपाल सरकार
सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

२०७६

१.६ प्रयोग गरिएका स्रोत

अध्ययनमा मुख्य रूपमा नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन २०७६, लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको विगतको (२०७८) राजस्व सुधार कार्ययोजना, आ.व. २०८२/८३ को बजेट तथा कार्यक्रम, आर्थिक ऐन र नगरपालिकाको आधिकारिक वेबसाइटलाई स्रोतका रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

१.७ अध्ययनका सीमा

लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्य योजना क्षेत्र व्यापक रहेको भएता पनि सीमित स्रोत साधन, पर्याप्त सूचनाको अभाव, सीमित समयका कारण यस अध्ययनका सीमाहरू देहाय अनुसारका रहेका छन्:

- ✎ अध्ययन तथा विश्लेषण कार्य प्रमुख रूपमा कार्यालयको अभिलेख, दस्तावेज प्रतिवेदन तथा द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूलाई आधार लिइएको छ । यसका अतिरिक्त नगरपालिकाका सम्बन्धीत प्रतिनिधिहरू तथा कर्मचारीहरूसँग भएको छलफलबाट प्राप्त सूचनाहरू समावेश गरिएको छ ।

- ✘ नगरपालिकाको आन्तरिक आय तथा स्रोत परिचालन सम्बन्धी अध्ययनको लागि उपलब्ध गराइएको फाराम अनुसार प्राप्त तथ्याङ्कहरू विभिन्न कार्यालयहरूको अभिलेख तथा आंशिक स्थलगत अध्ययनबाट संकलन गरिएको छ । तथ्यांक संकलनकोलागि विस्तृत स्थलगत सर्भेक्षण कार्य भएको छैन ।
- ✘ संघीय तथा प्रदेश सरकारसंग प्राकृतिक स्रोत तथा पर्यटन शुल्कबाट प्राप्त हुने राजस्वको बाँडफाँडको व्यवस्था नभएकोले यस प्रतिवेदनमा समावेश गर्न सकिएको छैन । सो विषयमा स्पष्टता भए पश्चात् यस प्रतिवेदनलाई परिमार्जन गर्न आवश्यक देखिन्छ, जुन कार्य यस अध्ययनको कार्यक्षेत्रमा समावेश छैन ।
- ✘ नगरपालिकाको जनसंख्या तथा आर्थिक गतिविधिमा हुने वृद्धि, नगरपालिकाको सेवामा हुने वृद्धि र नागरीक संन्तुष्टिमा हुने वृद्धि, मूल्यांकन दरमा हुने वृद्धि तथा राजस्वका दरको पुनरावलोकन आदि कृयाकलापहरूले भविष्यको राजस्व संकलनमा असर गर्ने भएता पनि यी तथ्यांकहरू उपलब्ध नभएकोले आय प्रक्षेपणमा आधार लिन सकिएको छैन ।

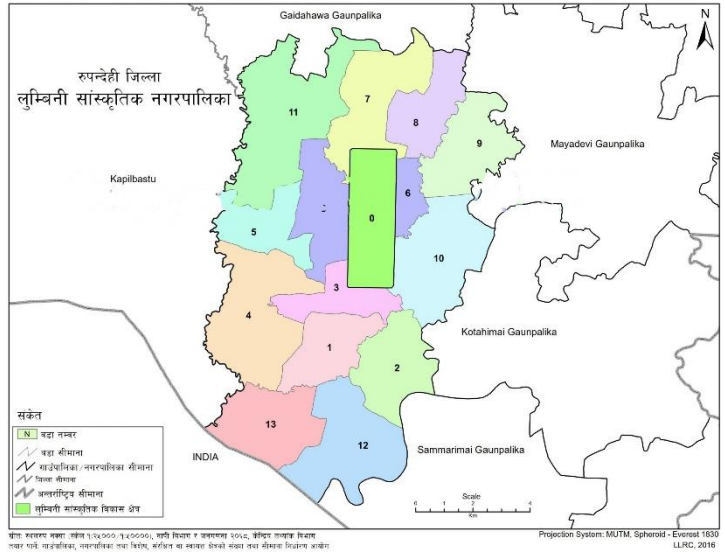
यो कार्ययोजना उपलब्ध ऐतिहासिक तथ्याङ्क र सरोकारवालाहरूले दिएको सूचनामा आधारित छ । नगरपालिकामा वैज्ञानिक र पूर्ण GIS आधारित करदाता अभिलेख सफ्टवेयर अद्यावधिक नभइसकेको कारण कतिपय करदाता सङ्ख्या र सम्भावित रकम विश्लेषणात्मक अनुमान (Analytical Projection) मा निर्भर छन् । यस्ता अपुग तथ्याङ्कलाई समय सापेक्ष पालिकाले अद्यावधिक गर्दै जानु पर्ने देखिन्छ ।

परिच्छेद २: नगरपालिकाको परिचय तथा आर्थिक-सामाजिक अवस्था

२.१ भौगोलिक अवस्था

लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका नेपालको लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत रुपन्देही जिल्लामा पर्दछ । भौगोलिक हिसाबले ८३ डिग्री १३ मिनेट देखि ८३ डिग्री २० मिनेट पूर्वी देशान्तर र २७ डिग्री २३ मिनेट ४० सेकेण्ड देखि २७ डिग्री ३२ मिनेट ३० सेकेण्ड उत्तरी अक्षांशमा अवस्थित लुम्बिनी साँस्कृतिक लुम्बिनी प्रदेशको एउटा प्रमुख पर्यटकिय क्षेत्र हो । सिद्धार्थ

गौतम बुद्धको जन्म स्थल लुम्बिनी क्षेत्र यस नगरपालिका परिसरमा पर्ने भएकोले यस नगरपालिकाको नामकरण लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका रहेको हो । करीब ११२.२१ वर्ग.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस नगरपालिकाको उत्तरमा गैडहवा गाउँपालिका, पश्चिमतिर कपिलवस्तु जिल्ला, दक्षिणमा सम्मरीमाई गाउँपालिका र भारत र पूर्वमा कोटहीमाई र मायादेवी गाउँपालिका रहेका छन् । लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकालाई २०७१ बैसाख १५ गते नगरपालिका घोषणा गरिएको थियो । नगरपालिका घोषणा गर्दा साविकका भगवानपुर, लुम्बिनी आदर्श, तेनुहवा, एकला, खुदाबगर, मधुवनी र मसिना गा.वि.स. समावेश गरी जम्मा १८ वडाहरू रहेका थिए भने मिति २०७२ पुष २१ गते साविकको आमा गा.वि.स. समावेश गरि जम्मा २१ वडा कायम गरेको थियो । पछि मिति २०७३ फाल्गुन २२ गते नेपाल सरकारको निर्णय अनुसार साविकका वडाहरू २१ वडाहरूलाई घटाएर १३ वडाहरू कायम गरिएको छ । यस नगरपालिकामा ११ वटा माध्यमिक तह, ५० वटा आधारभूत तह र अन्य १४४ गरी जम्मा १८५ वटा शिक्षण संस्थाहरू संचालित छन् । रुपन्देही जिल्लामा नयाँ गठन भएका नगरपालिकाहरूमा धेरै विकासको सम्भावना बोकेको नगरपालिकाको रूपमा लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका रहेको छ । यसका अतिरिक्त सचेत राजनैतिक दल र उत्प्रेरीत नगरवासी समेत यो नगरपालिकाका दरिलो अनि दीगो विकासको श्रोतका रूपमा रहेका छन् । यस नगरपालिकामा विभिन्न जातजाती तथा धर्म मान्ने व्यक्तिहरूको बसोबास रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार कुल जनसंख्या ८७,३८३ रहेको छन् जस मध्ये सबैभन्दा बढी मुसलमान जाति २९,४६१ जना (३३.७%), दोस्रोमा यादव ११,६४८ (१३.३%) र तेस्रोमा लोध ७०९५ (८.१%) हरूको बसोबास रहेको छ । यस

नगरपालिकामा १३ वडाहरू रहेका छन्। औषत पारिवारिक आम्दानीमा कृषि व्यवसायको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा रहेको छ भने स्थानीय बासिन्दाको आम्दानीको मुख्य श्रोतको रूपमा वैदेशिक रोजगारी पनि एक हो । परम्परागत प्रणालीको कृषि व्यवसायको विकल्प खोजिरहेका यहाँका बासिन्दा आधुनिक जीवनशैलीमा रमाउन थालेका छन्। स्थानीय जनशक्ति रोजगारी तथा अध्ययनका लागि विदेशिने क्रम अत्याधिक बढिरहेको छ । यस नगरमा आधारभूत देखि उच्च शिक्षासम्म प्रदान गर्ने शैक्षिक संस्था केहि मात्रामा रहेका छन्। अध्ययनका लागि यस नगरका शैक्षिक संस्थाहरूमा स्थानीय विद्यार्थीका अलावा अन्य छिमेकी गाउँपालिकाबाट समेत आउने गरेका छन्। अधिकांश घरमा विद्युतीकरण भएको भएतापनि केही सिमान्तकृत वर्गमा रहेका नागरिक भने विद्युतीय उपभोगको पहुँचमा पुग्न सकिरहेका छैनन्। लोमो समयसम्म स्थानीय निकायमा जनप्रतिनिधिको अभाव, योजनाबद्ध विकास कार्यत्रफम कार्यान्वयनमा कठिनाई तथा आवश्यक आर्थिक व्यवस्थापनमा कठिनाई हुनुले यस नगरपालिका क्षेत्रको अपेक्षित विकास हुन सकिरहेको देखिँदैन । विभिन्न समुदाय, जातजातीका मानिसको बसोबास रहेको यस क्षेत्रमा विभिन्न चाडपर्व मनाउने गरिन्छ । दशैं, तिहार, माघि, होलि, गौरा, कृष्णजन्माष्टमी, बकरइद, आईतबारी, छठपर्व, बुद्धजयन्ती, त्रिफष्मस आदि यहाँका प्रमुख चाडपर्वको रूपमा रहेको पाईन्छ ।

२.२ प्रशासनिक संरचना तथा वडा विवरण

सिद्धार्थ गौतम बुद्धको जन्मस्थल लुम्बिनी क्षेत्र यसै नगरपालिका परिसरमा पर्दछ । यस नगरपालिका जम्मा १३ वटा वडाहरूमा विभाजित छ ।

२.३ जनसांख्यिक अवस्था

विगतको राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क (Baseline) अनुसार यस नगरपालिकाको जनसङ्ख्या ८६,५५६ रहेको छ । जसमध्ये महिला जनसङ्ख्या ४१,८२९ र पुरुष जनसङ्ख्या ४४,७२७ रहेको छ भने परिवारको औसत आकार ८.१२ रहेको छ ।

नगरपालिकाको वडागत विवरण

नयाँ वडा	समावेश गाविस र नगरपालिका	जनसंख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
१	लुम्बिनी सांस्कृतिक (१)	५,०७३	६.०२
२	लुम्बिनी सांस्कृतिक (२,३)	८,०२२	७.३२
३	लुम्बिनी सांस्कृतिक (४)	५,८६३	४.४९
४	लुम्बिनी सांस्कृतिक (५,६)	७,३११	१२.३८
५	लुम्बिनी सांस्कृतिक (७)	६,२०८	५.६१
६	लुम्बिनी सांस्कृतिक (८,९)	७,९२६	९.०१

नयाँ वडा	समावेश गाविस र नगरपालिका	जनसंख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
७	लुम्बिनी साँस्कृतिक (१०)	५,४७५	९.११
८	लुम्बिनी साँस्कृतिक (१२)	४,१२०	६.१९
९	लुम्बिनी साँस्कृतिक (१३,१४)	६,०२५	७.७९
१०	लुम्बिनी साँस्कृतिक (१५,१६)	७,५४७	१०.४२
११	लुम्बिनी साँस्कृतिक (११,१७,१८)	१०,१०९	१४.९५
१२	लुम्बिनी साँस्कृतिक (१९,२०)	७,४८२	१०.७५
१३	लुम्बिनी साँस्कृतिक (२१)	५,३९५	८.१७
जम्मा		८६,५५६	११२.२१

(नोट: आ.व. २०८३/८४ का लागि जनसङ्ख्या वृद्धिदर जोडेर करिब ९५,०००+ अनुमान गर्न सकिन्छ) ।

२.४ आर्थिक गतिविधि

नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा बैंक तथा सहकारी संस्थाको भूमिका महत्त्वपूर्ण छ । विगतको तथ्याङ्क अनुसार यहाँ ५३ वटा सहकारी संस्था र ९ वटा बैंकले वित्तीय सेवा प्रवाह गरिरहेका छन् । महिलावार, पर्सा चोक, खुनगाई, पहरिया लगायतका बजार क्षेत्रहरू यहाँका मुख्य व्यापारिक केन्द्र हुन् ।

२.५ कृषि, उद्योग तथा व्यापार

नगरपालिकाको कुल भूभागमध्ये करिब ९०.६१% (१०१.६७ वर्ग कि.मि.) खेतीयोग्य जमिन रहेको ऐतिहासिक अभिलेख छ । यद्यपि, बढ्दो शहरीकरणसँगै कृषियोग्य जमिन घडेरी र व्यापारिक पूर्वाधारमा परिणत हुँदैछ, जसले सम्पत्ति कर र मालपोतको दायरा बढाएको छ ।

२.६ पर्यटन तथा होटल/सेवा क्षेत्र

शाक्यमुनि बुद्धको जन्मभूमि मायादेवी मन्दिर यसै नगरको केन्द्रमा रहेकाले राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध धर्मावलम्बी एवं पर्यटकहरूको अत्यधिक आवागमन हुन्छ । यस कारणले नगरभित्र साना तथा ठूला सुविधासम्पन्न होटल, रेस्टुरेन्ट, ई-रिक्सा सेवा र हस्तकला व्यापार मुख्य आर्थिक मेरुदण्डका रूपमा विकास भएका छन् ।

२.७ शहरीकरण र पूर्वाधार

नगरपालिकाभित्र व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गरिएका १० वटा प्रमुख खानेपानी आयोजनाहरू छन् । सडक यातायातको विकास र विस्तारसँगै यहाँ हजारौंको सङ्ख्यामा अटो रिक्सा र ई-रिक्सा सञ्चालनमा छन् ।

२.८ नगरपालिकाको संस्थागत संरचना

नगरपालिकाको संस्थागत संरचनामा नगर प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र १३ वटै वडाका वडाध्यक्षहरू सम्मिलित कार्यपालिका रहेको छ । राजस्व नीति निर्माण र अनुगमनका लागि उपप्रमुखको संयोजकत्वमा ७ सदस्यीय राजस्व परामर्श समिति गठन भई कार्यरत छ ।

क्र.सं.	नाम	पद	समिति/जिम्मेवारी
१	श्री कल्पना हरिजन	उपप्रमुख	संयोजक
२	श्री तारा ज्ञवाली	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
३	श्री इनामुल्लाह फकिर	वडाध्यक्ष वडा नं २	सदस्य
४	श्री कमल अख्तर फकिर	वडाध्यक्ष वडा नं २	सदस्य
५	श्री रुविना मुसलमान	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
६	श्री एक राज कंडेल	लुम्बिनी होटल संघ नेपाल सचिव	सदस्य
७	श्री डल्लु हरिजन	राजस्व शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

२.९ राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित शाखा तथा जनशक्ति

नगरपालिकाको प्रशासन, अनुगमन तथा योजना शाखाअन्तर्गत छुट्टै राजस्व उपशाखा रहेको छ । विगतमा यस शाखामा सहायक स्तरको अत्यन्त सीमित जनशक्ति मात्र कार्यरत रहेको पाइन्छ । बढ्दो करको दायरा व्यवस्थापन गर्न यहाँ दक्ष IT जनशक्ति र लेखा अधिकृत सहितको सुदृढ जनशक्तिको टङ्कारो आवश्यकता छ । सबै वडा कार्यालयहरूमा राजस्व सङ्कलनका लागि कम्प्युटर र सफ्टवेयर जडान गरिएका छन् ।

२.१० नगरपालिका स्वामित्वका सम्पत्ति तथा आय आर्जन गर्न सक्ने पूर्वाधार

नगरपालिकासँग आन्तरिक आयका लागि प्रयोग गर्न सकिने महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सम्पत्तिहरू छन्:

- सार्वजनिक पोखरीहरू: नगरभित्र १५३ वटा पोखरीहरू रहेका छन्, जसमध्ये ११८ वटा पोखरी माछापालनका लागि ठेक्कामा लगाउने ऐतिहासिक अभ्यास छ ।

क्र.सं.	पोखरीको नाम तथा रहेको स्थान	वडा नं.	क्र.सं.	पोखरीको नाम तथा रहेको स्थान	वडा नं.
१	मटखनवा ताल पोखरी	९	६०	धुवाधार पोखरी	११
२	बनरहवा गाँउ देखि दक्षिण गडहा	७	६१	किर्तिपुर गाउ पश्चिम पोखरी	१
३	मनिकापुर सार्वजनिक गडहा पोखरी	११	६२	चनवलि गडहा	४
४	लोदवा डिहि मनिकापुर	११	६३	बन्जरहि गाउ देखि दक्षिण	१२

क्र.सं.	पोखरीको नाम तथा रहेको स्थान	वडा नं.	क्र.सं.	पोखरीको नाम तथा रहेको स्थान	वडा नं.
५	छोटका गडहा	१२	६४	चमटोलागडहा	१२
६	सेखको पोखरी पैसिया	१३	६५	भगवानपुरमा गणेश यादव घर किनारको पोखरी	१
७	भगवानपुर देखि पैसिया जाने वाटो नजिक डिह पोखरी	१	६६	भगतपुरवा गाउ देखि उत्तर र भैसहिया चोकको विचमा नजिक पोखरी ड	८
८	ढोडहवा पोतनि पोखरी मोहसड	५	६७	तरकुलैया पोखरी	५
९	धौघटवा पोखरी	५	६८	खुसण्डिहवा पोखरी	५
१०	धौघटिया मोहसण	५	६९	अजमा पुर्ववाला	१२
११	पडरिया मोहसड	५	७०	नन्दनगर गाउ पुर्व नाला ज्ञ खुनगाइ	१
१२	चमटोला गडहा	१२	७१	वभनि पोखरि	१२
१३	ठुलो एकलाको पुर्व केवलावाला पोखरी	८	७२	पुर्निहवा ताल पोखरि	९
१४	बसाहा गडहा	१२	७३	प.भरवलिया गाउ देखि दक्षिण पुर्व गडहा	८
१५	खुनगाईमा पर्ने सिडडहवा पोखरी	१	७४	कर्वला पोखरि कर्महवा गाउ देखि दक्षिण कर्महवा	७
१६	सगरा पोखरी	४	७५	ढोडहवा पोखरि	५
१७	पश्चिम चिरपुरवा गाउ देखि दक्षिण तजिमसल्लाह मु को घर नजिक	११	७६	बेलाह डिहि पोखरी	५
१८	करवलिया पोखरी गाउको उत्तर स्कुलको उत्तर धुपहि	११	७७	अमारि खेत विच नाला	४
१९	विश्वनाथ सचिवको घरको अगाडी गाउको गडहा धपही	११	७८	बनरहवा आरखको घर अगाडी	७
२०	अधियारी गाउ देखि उत्तर पश्चिम गडहा	७	७९	सिगंडहवा गडहा	१३
२१	धोविघाट पोखरी	६	८०	वडवलिया पोखरी	१३
२२	हगानि पोखरी	५	८१	लम्तिया पोखरी	१३

क्र.सं.	पोखरीको नाम तथा रहेको स्थान	वडा नं.	क्र.सं.	पोखरीको नाम तथा रहेको स्थान	वडा नं.
२३	करवला पोखरी	५	८२	नन्दनगरमा पर्ने गाउँ पश्चिमको पोखरी	१
२४	पुनिया पोखरी	५	८३	लम्तिया पोखरी भगवानपुर	१
२५	सोहिया गडहा	३	८४	भरवलिया गाउँको विच गडहा भरवलिया	८
२६	अजमा सरकहिया पोखरी	१२	८५	योगेन्द्र पाण्डेको घर देखि पश्चिमको पोखरी भगवानपुर	१
२७	अजमा पश्चिम वाला	१२	८६	बावलि गडहा मनौरी	४
२८	भुजहिया गाउँ पश्चिम पोखरी भुजहिया	२	८७	सानो महुवारी पोखरी	४
२९	पूर्व पोखरी पैसिया	१३	८८	कर्वला पोखरी रमवापुर	९
३०	कालि मन्दिर गडहा आमा	१२	८९	राम वृक्ष कोहारवाला गडहा	१३
३१	पूर्व वाला गडहा वभनी	१२	९०	खम्मे गडहा पूर्व तर्फ खम्मे	४
३२	दुलारे गडहा आमा	१२	९१	ठुलो महुवारी	४
३३	गाउँ पश्चिम मुरौवा पोखरी भगवानपुर	१	९२	ठुलो महुवारी पोखरी	४
३४	भगवानपुर विक्रम मुरावको घर देखि पूर्वको पोखरी	१	९३	सनपत हरिजन घर किनारको पोखरी	१
३५	वनरहवा गाउँ देखि दक्षिण गडहा वनरहवा	७	९४	हथिहवा पोखरी	३
३६	लवन्डिहवा पोखरी	८	९५	बोदवा गडहा	१३
३७	श्री अधियारी निमावि अगाडिको पोखरी	८	९६	भरवलिया पश्चिम गडहा	८
३८	वडका गडहा	१२	९७	हथिहवा पोखरी	१०
३९	वगाहा पोखरी आमा	१२	९८	भगवानपुर आधारभुत विद्यालय भित्रको पोखरी	१
४०	सौतार को घरको पश्चिम खुनगाई दिगरहिया पोखरो	१	९९	तरकुल्लाह गाउँको उत्तर पोखरी	६
४१	टेडवा गडहा	१२	१००	बगाहिया र ताल खम्मे	४
४२	रामवृक्ष कोहारवाला गडहा	१३	१०१	खम्मे पोखरा	४
४३	चनिवा नाला	४	१०२	मटिखनवा गडहा	४

क्र.सं.	पोखरीको नाम तथा रहेको स्थान	वडा नं.	क्र.सं.	पोखरीको नाम तथा रहेको स्थान	वडा नं.
४४	चमटोला गडहा	१३	१०३	स्कूल दक्षिण र पश्चिम गडहा पोखरा अमारी	४
४५	थरुइनिया ताल	१०	१०४	खम्मे गडहा उत्तर तर्फ खम्मे	४
४६	अजमा उत्तर वाला पोखरी	१	१०५	खुनगाई गाउँदेखि पूर्वमा पर्ने सोईया नाला ।	१
४७	सुजण्डिहवा पूर्व पोखर	६	१०६	अजमा दक्षिणवाला	१२
४८	वडका डिहा पूर्व पट्टिको गडहा	१०	१०७	वनरहवा गाउँ देखि उत्तर पोखरी	७
४९	ठुलो धुपहि मन्दिर नजिक पूर्व गडहा	११	१०८	भगवानपुरमा पर्ने भुथाहा नाला	४
५०	कोचरहवा ताल पोखरी खुदावगर	९	१०९	वलरामपुर मावि किनारको नौखनिया गडहा नाला	२
५१	भरवलिया गाउँ देखि दक्षिण गडहा	८	११०	बडकी गडही	३
५२	पुर्निहवा पोखरी	१२	१११	भवरहिया गडही	३
५३	पश्चिमवाला गडहा	१२	११२	हरनहवा गडहा	३
५४	दक्षिणवाला गडहा	१२	११३	कर्महवा उच्च मावि देखि पश्चिम दक्षिण	७
५५	महुलिया गडहा	१३	११४	दुवेवाला गडहा सोनवल	१२
५६	हगनी भोथाहा नाला अमारी	४	११५	तेनुहवा पूर्व डिहि तर्फको बड्की पोखरी	६
५७	गनवरिया गाउँ देखि दक्षिण पोखरी	११	११६	निपनिया गाँउको पश्चिम वाला गडहा	१२
५८	वनरहवा छोटका पोखरी	७	११७	शुक्ला वाला गडहा	१२
५९	मुजहना गाउँको विचको पोखरी	२	११८	मर्चहवा ताल	१०

- नदीजन्य पदार्थ: दानो नदीको आघौली, अमहवा, र लमतिहवा घाटबाट वातावरणीय परीक्षण गरी ढुङ्गा, गिट्टी, र बालुवा बिक्री गर्न सकिने सम्भावना छ ।
- हेभी इक्विपमेन्ट: नगरपालिकासँग रहेका एक्साभेटर, जेसिबी, लोडर, रोलर र टिपर भाडामा लगाएर आय आर्जन गर्न सकिने सम्भावना छ ।

परिच्छेद ३: स्थानीय राजस्वको संवैधानिक तथा कानुनी आधार

स्थानीय तहको राजस्व अधिकार र वित्तीय स्वायत्ततालाई नेपालको संविधान र विभिन्न संघीय तथा प्रादेशिक कानूनहरूले स्पष्ट रूपमा निर्देशित गरेका छन् । लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाले आफ्नो राजस्व नीति तथा आर्थिक ऐन तर्जुमा गर्दा निम्न संवैधानिक र कानुनी व्यवस्थाहरूलाई आधार मान्नुपर्दछः

३.१ संवैधानिक व्यवस्था

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

स्थानीय सरकारको राजस्व अधिकार नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार संचालन ऐन तथा अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनमा स्थानीय सरकारको राजस्व अधिकार सम्बन्धी गरिएको प्रावधानहरू यस शीर्षक अन्तर्गत प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.१.१ राजस्व अधिकार

राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक व्यवस्था नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची—८ (स्थानीय तहको अधिकार सूची) को प्रावधान अनुसार स्थानीय सरकारलाई निम्नानुसार राजस्व अधिकार प्रदान गरेको छः

- ✕ सम्पत्ति कर
- ✕ घर जग्गा बहाल कर
- ✕ घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क
- ✕ सवारी साधन कर
- ✕ सेवा शुल्क, दस्तुर
- ✕ पर्यटन शुल्क
- ✕ विज्ञापन कर
- ✕ व्यवसाय कर
- ✕ भूमिकर (मालपोत)
- ✕ दण्ड जरिवाना
- ✕ मनोरञ्जन कर
- ✕ प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी

त्यसैगरी नेपालको संविधान २०७२ मा स्थानीय सरकारको राजस्व अधिकार सम्बन्धी निम्न धारामा थप प्रावधान देहाय अनुसार रहेको छः

धारा २२८ कर लगाउन वा ऋण लिन नपाईने

- (१) कानून बमोजिम बाहेक कुनै कर लगाउन, उठाउन र ऋण लगाउन पाईने छैन ।
- (२) आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रको विषयमा राष्ट्रिय नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश वा स्थानीय तहलाई प्रतिकूल नहुने गरी कानून बनाई कर लगाउन सक्नेछ ।

धारा २३६ अन्तर प्रदेश व्यापार

संविधानमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि एक प्रदेश वा स्थानीय तहबाट अर्को प्रदेश वा स्थानीय तहको क्षेत्रमा हुने वस्तुको ढुवानी वा सेवाको विस्तारमा कुनै किसिमको बाधा अवरोध गर्न वा कुनै कर, शुल्क, दस्तुर वा महशुल लगाउन वा त्यस्तो सेवा वा वस्तुको ढुवानी वा विस्तारमा कुनै किसिमको भेदभाव गर्न पाईने छैन ।

३.१.२ राजस्व अधिकार सम्बन्धी संघीय ऐनका व्यवस्था

स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ (केही नेपाल ऐन संसोधन गर्ने ऐन, २०७५ को संसोधन समेत समावेश) अनुसार स्थानीय सरकारलाई निम्नानुसार आय संकलन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छः

(क) नगरपालिका वा नगरपालिकाको एकल अधिकारः

अ) कर

- ❖ सम्पत्ति करः आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाई बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने । “घरले चर्चेको जग्गा” भन्नाले घरले ओगटेको जग्गाको क्षेत्रफल र अधिकतम सो क्षेत्रफल बराबरको थप जग्गासम्म पर्ने ।
- ❖ भूमि कर (मालपोत) आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा लगाउने । तर, सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाउन नपाईने ।
- ❖ घर जग्गा बहाल करः कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा ।
- ❖ व्यवसाय करः पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा ।

- ✘ सवारी कर: टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, विद्युतीय रिक्सामा ।
- ✘ जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर: आफ्नो क्षेत्रभित्र ऊन, खोटो, जडीबुटी, बनकस (खर), कवाडी माल, जीवजन्तुको हाड, सीड, प्वाँख, छालाको ब्यवसायिक उपयोग गरे बापत ।

आ) शुल्क

- ✘ बहाल बितौरी शुल्क: आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत ।
- ✘ पार्किङ्ग शुल्क: आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ्ग सेवा उपलब्ध गराए बापत ।

इ) सेवा शुल्क

- ✘ आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ्ग, कायकिङ्ग, बङ्गी जम्प, जिपफ्लायर, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुदसम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा ।
- ✘ आफूले निर्माण, संचालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको सेवामा सेवामा(खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, वसपार्क, पुल आदि)
- ✘ अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनैविषयको मूल्यांकन सेवा शुल्क ।
- ✘ सिफारिश सम्बन्धी कुनै सेवा शुल्क ।

ई) दस्तुर

- ✘ दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर:
 - एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग ।
 - ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खननतथा उपयोग ।
 - नक्सा पास दस्तुर ।
 - पञ्जीकरण व्यवस्थापन दस्तुर ।
 - वडामार्फत् गरीने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर ।

उ) बिक्री गर्न सक्ने

- ✘ गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एबम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री गर्न सक्ने ।
- ✘ गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेको काठ दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर आदिको बिक्री गर्न सक्ने ।
- ✘ यस्तो बिक्रीबाट प्राप्त रकम गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

(ख) प्रदेश तथा संघीय कानून अनुसार प्राप्त (हुने दफा) ११ (४)

- ✘ प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा रोयटी शुल्क
- ✘ खनिज पदार्थको उत्खनन रोयल्टी
- ✘ सामुदायिक वनको संचालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी
- ✘ पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट प्राप्त रोयल्टी
- ✘ प्राकृतिक स्रोत साधन सेवा शुल्क रोयल्टी
- ✘ खनिज पदार्थको उत्खनन रोयल्टी
- ✘ सामुदायिक वनको संचालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी
- ✘ खानेपानी महसुल
- ✘ स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाई सेवा शुल्क
- ✘ स्थानीय स्तरमा जडिवुटी तथागैरकाष्ठ वन पैदावार उत्पादन, संकलन, धनप्रसोरवजार व्यवस्थापन
- ✘ जनरल अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, निदान केन्द्र र स्वास्थ्य संस्थाको दर्ता र संचालन अनुमति
- ✘ स्थानीय सार्वजनिक यातायातको रुट अनुमति, नवीकरण
- ✘ इन्टरनेट सेवा, टेलीसेन्टर, केबल, तार विहिन टेलिभिजन प्रसारण अनुमति, नवीकरण
- ✘ स्थानीय तहका पत्रपत्रिकाको दर्ता

संघीय कानून (अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४) अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था देहायबमोजिम रहेकोछः

(क) एकल कर प्रशासन सम्बन्धी व्यवस्था (संघीय आर्थिक ऐन २०७५ बाट संसोधित व्यवस्था)

(क) सवारी साधन करको दर प्रदेशले निर्धारण गर्ने र उठाउने । तर टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतिय रिक्सामा सवारी साधन करको दर गाउँपालिका वा नगरपालिकाले लगाउने र उठाउने

(ख) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कको दर प्रदेशले निर्धारण गर्ने र नगरपालिका वा नगरपालिकाले उठाउने

(ग) मनोरञ्जन करको दर प्रदेशले लगाउने र पाँलिका वा नगरपालिकाले उठाउने ।

(घ) विज्ञापन करको दर नगरपालिका वा नगरपालिकाले निर्धारण गर्ने र उठाउने

(ख), (ग) र (घ) बमोजिमको करबाट उठेको रकममध्ये ६० प्रतिशत रकम नगरपालिका वा नगरपालिकाको संचित कोषमा जम्मा गरी ४० प्रतिशत रकम मासिक रुपमा प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने ।

(ङ) प्रदेशले सवारी साधन कर करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

- प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा भएको रकम ६० प्रतिशत रकम प्रदेश सरकारलाई र ४० प्रतिशत स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गरिने
- आयोगले निर्धारण गरेको निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने
- प्रदेशले मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने

(ख) राजस्व बाँडफाँड

- ✕ नेपाल सरकारले संकलन गरेको मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्त शुल्कबाट संकलन भएको रकमको १५ प्रतिशत स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा हुने
 - आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम बाँडफाँड हुने
 - स्थानीय सञ्चित कोषमा मासिक रुपमा प्राप्त हुने
- ✕ प्राकृतिक श्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टिको बाँडफाँड आयोगको सिफारिसमा प्राकृतिक श्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने स्थानीय तहलाई २५ प्रतिशत प्राप्त हुने
 - प्राकृतिक श्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टि बार्षिक रुपमा प्राप्त हुने

(ग) अनुदान

- वित्तीय समानीकरण अनुदान: खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा आयोगको सिफारिसमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने
- सशर्त अनुदान: कुनै आयोजना कार्यान्वयन गर्न आयोगले तोकेको आधारमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने

- सम्पूरक अनुदान: पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न योजनाको कुल लागतको अनुपातका आधारमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने
- विशेष अनुदान: कुनै खास उद्देश्य र योजनाको लागि संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने

(घ) बैदेशिक सहायता तथा आन्तरिक ऋण

- ❏ नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिएरमात्र बैदेशिक अनुदान सहयोग वा लिन वा बैदेशिक अनुदान वा सहयोगमा आयोजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न गराउन सक्ने
- ❏ नेपाल सरकारको सहमति लिएर मात्र वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सिमा भित्र आन्तरिक ऋण लिन सक्ने
- ❏ नेपाल सरकारसँग मनासिब कार्यका लागि ऋण लिन सक्ने

उल्लिखित व्यवस्थाहरूले स्थानीय तहलाई प्राप्त हुन सक्ने आन्तरिक आयका स्रोतहरूलाई व्याख्या गरेको छ । स्थानीय तहले कानून बमोजिम बाहेक आफ्नो अधिकार क्षेत्रमा कुनै कर लगाउन, उठाउन र ऋण लिन नपाउने व्यवस्था हुनुका साथै देहायमा उल्लिखित थप व्यवस्थाहरू रहेका छन् ।

- ❏ कर लगाउँदा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, बस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रतिकूल असर नहुने गरी लगाउनु पर्ने (संवैधानिक व्यवस्था)
- ❏ कुटनीतिक नियोग, कुटनितिज्ञ, बैदेशिक ऋण वा सहायताबाट संचालित परियोजनाबाट हुने पैठारी, सामुहिक वा संयुक्त आवासको विक्रि नभएको स्टक, सामुहिक आवासको सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्रमा कर नलाग्ने
- ❏ सेवाशुल्क असुली कार्य आफै व्यवस्थापन वा करार वा सार्वजनिक निजी साझेदारीबाट गर्न सकिने

३.३ अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

यस ऐनले स्थानीय तहलाई प्राप्त हुने राजश्व बाँडफाँट र अनुदानको व्यवस्था गरेको छ:

• राजश्व बाँडफाँट:

संघीय सरकारले सङ्कलन गर्ने मूल्य अभिवृद्धि कर (VAT) र आन्तरिक अन्तःशुल्कको १५% स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा भई स्थानीय तहलाई प्राप्त हुन्छ । प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको २५% प्रभावित स्थानीय तहलाई दिइन्छ । त्यस्तै, प्रदेश सरकारले उठाउने सवारी साधन करको ४०% स्थानीय तहलाई बाँडफाँट हुन्छ ।

• अनुदान:

वित्तीय समानीकरण, सशर्त, सम्पूरक र विशेष अनुदानका रूपमा संघीय र प्रदेश सरकारबाट वित्तीय हस्तान्तरण हुने व्यवस्था छ ।

३.४ लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकामा कानुनी व्यवस्थाहरूको व्यावहारिक प्रयोग

लुम्बिनी एउटा अन्तर्राष्ट्रिय पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थल भएकाले माथिका कानुनी अधिकारहरूको प्रयोग यहाँ विशिष्ट प्रकृतिको छ:

- **पर्यटन शुल्क र LDT सँगको क्षेत्राधिकार:** लुम्बिनी विकास कोष (LDT) ले मायादेवी मन्दिर परिसरभित्रको प्रवेश तथा सेवा शुल्क उठाउने गर्दछ । तर, मन्दिरको बफर जोन वा नगरक्षेत्रभित्र सञ्चालित होटल, रेस्टुरेन्ट, बाह्य पार्किङ, ई-रिक्सा दर्ता तथा सञ्चालन अनुमति (दफा ६४) लगायतका विषय पूर्ण रूपमा नगरपालिकाको कानुनी अधिकारभित्र पर्दछन् । यसको व्यावहारिक प्रयोगमार्फत नगरपालिकाले प्रशस्त राजश्व सङ्कलन गर्न सक्छ ।
- **सम्पत्ति तथा व्यवसाय करको दायरा:** स्थानीय ऐनले अधिकार दिए तापनि व्यावहारिक रूपमा ठूला व्यावसायिक फर्म र पर्यटकीय होटलहरूको वास्तविक पुँजी तथा कारोबारको यकिन गरी व्यवसाय कर र घरबहाल करको दायरामा ल्याउनु यहाँको मुख्य चुनौती र अवसर दुवै हो ।

३.२ नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

नगरपालिकालाई प्राप्त कानूनी अधिकारको आधारमा सम्भाव्य आय शीर्षकहरूको परिचालन अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ । यसले नगरपालिकामा सम्भावना भएका आय शीर्षकहरूको संभाव्यता, संकलनको अवस्था तथा दरको निर्धारणको अवस्थालाई देखाउँछ ।

तालिका: आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (भएको/नभएको)	सङ्कलन (भएको/नभएको)	दर निर्धारण (भएको/नभएको)
क.	कर राजश्व			
१	सम्पत्ति कर	भएको	नभएको	नभएको
२	भूमिकर (मालपोत)	भएको	भएको	भएको
३	घर जग्गा बहाल कर	भएको	भएको	भएको
४	व्यवसाय कर	भएको	भएको	भएको
५	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	भएको	नभएको	भएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (भएको/नभएको)	सङ्कलन (भएको/नभएको)	दर निर्धारण (भएको/नभएको)
६	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर	भएको	नभएको	भएको
७	विज्ञापन कर	भएको	भएको	भएको
८	मनोरञ्जन कर	भएको	नभएको	नभएको
ख).	गैर कर राजश्व			
ख.१	शुल्क, सेवा शुल्क तथा महशुल			
१	बहाल विटौरी शुल्क	भएको	भएको	भएको
२	पार्किङ्ग शुल्क	भएको	नभएको	भएको
३	पर्यटन शुल्क	भएको	नभएको	भएको
४	परिक्षा शुल्क	भएको	भएको	भएको
५	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवा शुल्क	भएको	नभएको	भएको
६	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जिपफ्लायर, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क	नभएको	नभएको	नभएको
७	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	भएको	भएको	भएको
८	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	भएको	नभएको	भएको
९	अस्पताल संचालन	भएको	नभएको	भएको
१०	एम्बुलेन्स संचालन	भएको	भएको	भएको
११	दमकल संचालन	भएको	भएको	नभएको
१२	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क	भएको	भएको	भएको
१३	स्थानीय खानेपानी महसुल	भएको	नभएको	नभएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (भएको/नभएको)	सङ्कलन (भएको/नभएको)	दर निर्धारण (भएको/नभएको)
१४	स्थानीय विद्युत महसुल	नभएको	नभएको	नभएको
ग.	दस्तुर			
१	नक्सापास दस्तुर	भएको	भएको	भएको
२	सिफारिश/प्रमाणित दस्तुर	भएको	भएको	भएको
३	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	भएको	भएको	भएको
४	नाता प्रमाणित दस्तुर	भएको	भएको	भएको
५	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर	भएको	भएको	भएको
घ.	बिक्री तथा अन्य आय			
१	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री	भएको	भएको	भएको
२	काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री	नभएको	नभएको	नभएको
३	अन्य बिक्रीबाट प्राप्त रकम	भएको	भएको	भएको
४	सामुदायिक वनबाट आय प्राप्त	नभएको	नभएको	नभएको
५	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय	भएको	भएको	भएको
६	न्यायिक दण्ड जरिवाना	भएको	भएको	भएको
७	प्रशासनिक दण्ड जरिवाना	भएको	भएको	भएको

३.३ आन्तरिक आय उठाउन सक्ने तर हालसम्म नउठाएका शीर्षकहरू तथा परिचालनका उपाय

सम्भावना भएर पनि हालसम्म सङ्कलन नगरिएका शीर्षकहरू र परिचालन गर्न सकिने उपायहरूको विवरण तल दिइएको छ।

क्र.सं.	सम्भावना भएतापनि हालसम्म नउठाएका आय शीर्षकहरू	लागु नहुनुका कारण	परिचालन गर्ने उपाय
१	सम्पत्ति कर	एकिकृत सम्पत्ति कर लिन नमिल्ने भएपछि मालपोत मात्र सङ्कलन गरिएको	स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को मर्म अनुसार सम्पत्ति कर सङ्कलन कार्यविधि निर्माण गरी सम्पत्ति कर पनि सङ्कलन गर्ने
२	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर	कवाडी करको दर निर्धारण गरेको तर सङ्कलनको अभ्यास नभएको	सङ्कलनको लागि आवश्यक पहल गर्ने
३	विज्ञापन कर	करका दरहरू मात्र निर्धारण गरेको, विज्ञापन सामग्री तथा सङ्कलनको प्रक्रिया सम्बन्धी जानकारीको कमी देखिएको	विज्ञापन सामग्रीहरूको एकिन तथ्याङ्क पत्ता लगाई दर निर्धारण गर्ने र बोलपत्र आव्हान गर्ने
४	बहाल विटौरी शुल्क	बहाल विटौरी शुल्क सङ्कलन गर्न सकिने क्षेत्र भनेको हाटबजारहरू हुन् । यस्ता स्थानहरूको एकिन तथ्याङ्क पत्ता नलगाइएको	हाटबजारहरूको एकिन तथ्याङ्क पत्ता लगाई करको दायरामा ल्याउनु पर्ने

३.४ आन्तरिक आय सङ्कलनका प्रमुख क्षेत्रहरूको विद्यमान अवस्था र सम्भावना विश्लेषण

नगरपालिकाको आन्तरिक आय सङ्कलनका प्रमुख क्षेत्रहरू परिचालनको विद्यमान अवस्था, सम्भावनाको शीर्षकगत रूपमा विश्लेषण गर्दै प्रभावकारी परिचालनका उपायहरूको खोजी गरिएको छ। तथ्याङ्कीय विश्लेषणकोलागि कर तथा गैर करका आधार र करदाता संख्याको पहिचान गरिएको छ। त्यसैगरी प्रति इकाई कर तथा गैर करका दरको अनुमान गरी करदाता संख्याका आधारमा कुल सम्भाव्यता पहिचान गरिएको छ। राजस्व अनुमान गर्दा कुल सम्भाव्यताको सबै अंश तत्काल

करको दायरामा ल्याउन संभव नहुने हुँदा दायरामा ल्याउन सकिने अंश अनुमान गरी आय प्रक्षेपण गरिएको छ।

३.४.१ स्थानीय कर राजस्व

क. सम्पत्ति कर

विद्यमान अवस्था

संवैधानिक अधिकार, संघीय कानून तथा चालु आ.व.को संघीय आर्थिक ऐन अनुसार नगरपालिकाले घर तथा संरचना र सो जग्गामा सम्पत्ती कर तथा अन्य जग्गामा मालपोत संकलन गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । यस व्यवस्था अनुसार नगरपालिकाले आ.व. २०८२।८३ को आर्थिक ऐनमा सम्पत्ती मूल्याङ्कनको दर (आधार) सहित सम्पत्ति करको दर निर्धारण गरेको छ तर सम्पत्ति कर नयाँ अभ्यास भएकोले यसको कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकाले कार्यविधि तर्जुमा लगायत अन्य प्रयासहरू गरेको छैन ।

संभाव्यता

यस लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको प्रोफाइलको घरको तल्ला अन्तरगत घरधूरी तथ्यांकको आधारमा जम्मा १२००० घरधूरी रहेको देखिन्छ ।

विद्यमान कानूनी व्यवस्थाले घर र घरले चर्चेको जग्गा र अधिकतम सो जग्गा बराबरको थप जग्गामा मात्र सम्पत्ति कर लाग्ने हुँदा उल्लेखित घरधूरी संख्या १२००० लाई नै यस अध्ययनको प्रयोजनका लागि कूल सम्पत्ति करदाता संख्या कायम गरिएको छ । उल्लेखित तथ्यांकका आधारमा विश्लेषण गर्दा देहाय बमोजिक सम्पत्ति कर संकलन हुने सम्भावना देखिन्छ:

सम्पत्ति मूल्य विवरण	करदाता संख्या (अनुमानित)	औसत करको दर	सम्भाव्य सङ्कलन (रु.)
रु. ५ लाख सम्म	२८५०	३५	९९७५०
रु. ५ लाख १ देखि १० लाख सम्म	२५००	१५०	३७५०००
रु. १० लाख १ देखि २० लाख सम्म	२४००	२२५	५४००००
रु. २० लाख १ देखि ५० लाख सम्म	१५००	१२२५	१८३७५००
रु. ५० लाख १ देखि १ करोड सम्म	९५०	५९९५	५६९५२५०
रु. १ करोड १ देखि २ करोड सम्म	७५०	७०००	५२५००००
रु. २ करोड १ देखि ५ करोड सम्म	६००	८०००	४८०००००
रु. ५ करोड भन्दा बढी	४५०	१००००	४५०००००

सम्पत्ति मूल्य विवरण	करदाता संख्या (अनुमानित)	औसत करको दर	सम्भाव्य सङ्कलन (रु.)
जम्मा	१२०००		२३०९७५००

सुझावहरू

- जग्गालाई मालपोतको न्युनतम दर सँग सामञ्जन्यता हुने गरी मूल्याङ्कन गरी सम्पत्ति करको दरलाई नगरवासीको कर तिर्न सक्ने क्षमताको आधारमा निर्धारण गर्ने
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ अनुसार सम्पत्ति कर सङ्कलन गरी बाँकी जग्गामा मालपोत सङ्कलन गर्ने गरी कार्यविधि तयार पारी लागु गर्नुपर्ने
- करदाताको पहिचान गरी विवरण अद्यावधिक गर्ने

(ख) मालपोत वा भूमि करविद्यमान अवस्था स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को संशोधनले घर र भौतिक संरचना र चर्चेको दोब्बर सम्मको जग्गामा सम्पत्ति कर तथा बाँकी जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। यस नगरपालिकाले मालपोत सङ्कलन गरिरहेको छ। आर्थिक ऐनमा स्पष्ट उल्लेख गरी करका दरहरू उल्लेख गरिएको छ। आ.व. २०८२/८३ मा रु. १७ लाख ८५ हजार ३ सय ७६ मालपोतबाट सङ्कलन भएको थियो।

सम्भाव्यता

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा व्यवस्था गरे अनुसार घर तथा संरचनाले चर्चेको भन्दा बाहेकको जग्गामा भूमि कर (मालपोत) करको सम्भाव्यता अनुमान गरिएको छ। नगरपालिका वि.स. २०६८ सालको तथ्याङ्कको आधारमा मालपोत कर तिर्ने करदाता संख्या रहेको अनुमान गरिएको छ। घरपरिवार संख्या १०६५१ भएकोमा एक घरमा एक जना भन्दा बढी व्यक्तिसँग जग्गाको स्वामित्व हुने भएकोले १२००० जना मालपोत करदाता भएको अनुमान गरिएको छ। खेतीयोग्य जमिन ४३.८२ व. कि.मी. कूल भूमिकर योग्य जग्गालाई सडकले छोएको तथा बजार क्षेत्र, आवास क्षेत्र र कृषि क्षेत्र खेत, कृषि क्षेत्र बारी गरी ४ क्षेत्रमा वर्गीकरण गरी जग्गाको मूल्य र उपयोगको आधारमा दर निर्धारण गर्दा भूमिकरको सम्भावना देहायअनुसार रहेको देखिन्छ।

मालपोत कर सम्बन्धी सम्भाव्यता विश्लेषण

जग्गा विवरण	करदाता संख्या (अनुमानित)	क्षेत्रफल रोपनी	करको दर (रु. प्रति रोपनी)	सम्भाव्य सङ्कलन रु. हजारमा
सडकले छोएको तथा बजार क्षेत्र	३५००	३८६८६	२०	७७३७२०

आवास क्षेत्र	२९५०	३२६४२	१५	४८९६३०
कृषि क्षेत्र खेत	२३५०	२९०१५	१८	५२२२७०
कृषि क्षेत्र पाखो	३२००	३८६८६	१५	५८०२९०
जम्मा	१२०००	१३९०२९	१७	२३६५९१०

सुझावहरू

- मालपोतको दर निर्धारण गर्दा जग्गाको किसिमको आधारमा नगरी क्षेत्रफल र मूल्याङ्कनको आधारमा गर्ने
- बाटोले छोएको र नछोएको पत्ता लगाउन बाटोको लगत कट्टा गरी भु सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने
- मालपोत सङ्कलन कार्यविधि निर्माण गरी लागु गर्नुपर्ने

(ग) घरजग्गा बहाल करविद्यमान अवस्थास्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक रूपमा बहालमा दिइएमा बहाल रकममा घरजग्गा बहाल कर लगाई असुल उपर गरिनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ। यस बमोजिम यस नगरपालिकाले बहाल रकममा १० प्रतिशत कर लिने उल्लेख गरेको छ। आ.व.२०८२/८३ मा यस शीर्षकबाट रु ३७ लाख ५६ हजार १ सय ७२ सङ्कलन भएको थियो।

सम्भावना

नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण अनुसार व्यक्तिगत प्रयोजनको लागि भाडामा दिने परिवार ६०० र व्यवसायिक प्रयोजनको लागि १५० घर रहेको अनुमान गरिएको छ। बहाल रकमको १० प्रतिशत दर कायम गर्दा सङ्कलन हुन सक्ने रकम देहायको तालिकामा दिइएको छ।

घरबहाल कर सम्बन्धी सम्भाव्यता विश्लेषण

प्रयोजनका आधारमा बहाल लिने करदाता (क)	बहालमा भएको घरजग्गा संख्या (ख)	औसत मासिक भाडा रकम (ग)	जम्मा वार्षिक भाडा असुली (क x ख x १२)	प्रस्तावित करको दर (घ)	घर बहाल कर (ङ) (ग को १० प्रतिशत)
अडिट गर्ने संस्थागत प्रयोजनले व्यवसायीक फर्म, वित्तिय तथा सार्वजनिक संस्थाहरुलाई बहालमा लगाउने (औसत मासिक रु. १०००० भाडा आर्जन गर्ने)	अनुमानित १५०	अनुमानित १०,०००	१८,०००,०००	१० प्रतिशत	१,८००,०००
घरयासी प्रयोजनले बहालमा लगाउने (औसत मासिक रु. ५००० भाडा आर्जन गर्ने)	६००	५०००	३६,०००,०००	१०	३,६००,०००
जम्मा	६३०		४५,६००,०००		४,५६०,०००

सुझावहरू

- घर जग्गा बहाल असुलीको कार्यविधि निर्माण गर्ने
- बहालमा लगाइएको जग्गा तथा घरको लगत सङ्कलन गर्ने
- घरजग्गा बहाल रकम मूल्याङ्कन गर्न घर तथा संरचनाको प्रकार र स्थानको आधारमा प्रति वर्गफिटको दरले बहाल मूल्य निर्धारण गर्ने र सो बमोजिम बहाल रकम निर्धारण गरी कर सङ्कलन गर्ने

(घ) व्यवसाय करविद्यमान अवस्था

नगरपालिकाले आर्थिक ऐनमा नगर क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारका आधारमा व्यवसाय कर लगाई असुल उपर गरिने व्यवस्था गरेको छ। गत आ.व.मा

नगरपालिकाले २७६ जना नयाँ व्यवसायीलाई करको दायरामा ल्याएको थियो। आ.व. २०८२/८३ मा व्यवसाय करको शीर्षकबाट रु २५ अनुमान गरिएकोमा रु ९ हजार आम्दानी भएको थियो।

सम्भावना

नगरपालिकाले प्रकाशन गरेको नगरको वस्तुस्थिति विवरण अनुसार यस नगरमा ५५० वटा विविध किसिमका व्यवसायहरू करको दायरामा आउन सक्ने अनुमान गरिएको छ। औषत करको दर रु २००० निर्धारण गर्दा कूल रु १० लाख सङ्कलन हुने अनुमान गरिएको छ।

सुझावहरू

- व्यवसायको प्रकृति तथा पूँजीगत लगानीको आधारमा वर्गीकरण गर्ने र दर निर्धारण गर्ने
- नगरपालिका क्षेत्रमा व्यवसाय गर्नका लागि नगरकार्यपालिकाबाट व्यवसाय संचालन इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था गर्न लुम्बिनी साँस्कृतिक उद्योग वाणिज्यसँग सहकार्य तथा समन्वय गर्ने
- व्यवसाय कर सङ्कलनको लागि वर्षमा १ पटक व्यवसाय कर सङ्कलन अभियान सञ्चालन गर्ने
- व्यवसायीहरूले कर चुक्ता प्रमाणपत्र लिँदा व्यवसाय नवीकरण गरेको प्रमाण अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्ने नीति निर्माण गरी आन्तरिक राजस्व कार्यालय, घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय तथा उद्योग वाणिज्य संघ कार्यालयसँग सहकार्य गर्ने
- व्यवसाय करदाताको लागत तयार पार्ने

(ड) जडिबुटी, कवाडी, जीवजन्तु करविद्यमान अवस्था

नगरपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले उन, जडिबुटी, कवाडी, माल, र प्रचलित कानूनले निषेध गरेको जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत मारिएका जीवजन्तुहरूको हाड, सिङ, प्वाख, छाला, जस्ता वस्तुको व्यवसायिक कारोबार गरेवापत कर लगाई असुल उपर गर्ने व्यवस्था गरेको छ। आर्थिक ऐनको दफा ५ मा कवाडिजन्य वस्तुहरूको व्यवसायिक कारोबार गर्दा लाग्ने करको व्यवस्था गरेको छ र अनुसूची ५ मा कवाडिजन्य वस्तुहरूको करको दर उल्लेख गरिएको भनिएकोमा अनुसूची ५ आर्थिक ऐनमा उल्लेख गरिएको छैन। आ.व.मा २०८२/८३ यस शीर्षकबाट कुनै रकम अनुमान नगरिएकोमा रु ४००० सङ्कलन भएको

सम्भावना

कवाडी सामान व्यवसायिक कारोबार गर्नेलाई करको दायरामा ल्याएर कारोबारको आधारमा करका दर निर्धारण गर्दा वार्षिक रूपमा रु २ लाख सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ।

सुझावहरू

- जडीबुटी, कवाडी तथा जीवजन्तु कारोबार इजाजत दस्तुर र करको दर निर्धारण गर्ने

- यसको व्यवसायिक कारोबार गर्नेलाई इजाजत गरी कारोबारको आधारमा कर सङ्कलन गर्ने
- (च) विज्ञापन करविद्यमान अवस्था

नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा राखिने होर्डिङ बोर्ड, साइन बोर्ड, डिजिटल बोर्ड, ग्लो बोर्ड र स्टल आदिमा विज्ञापन कर लगाउन सक्ने व्यवस्था छ। संघीय कानून अनुसार यो प्रदेश सरकारसँग बाँडफाँट हुने कर हो। यसबाट संकलित कूल राजश्व मध्ये ४० प्रतिशत राजश्व प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्दछ। नगरपालिकाले आर्थिक ऐनमा विभिन्न किसिमका विज्ञापनका सामग्रीहरूको विज्ञापन गर्दा लाग्ने विज्ञापन करको दरहरू निर्धारण गरेको छ। यसबाट आ.व.२०८२/८३ मा कुनै पनि रकम सङ्कलन भएको छैन।

सम्भावना नगरपालिकामा सूचीकृत कम्पनी तथा छलफलको आधारमा नगर क्षेत्र भित्र विभिन्न स्थानमा गरी करिब १३८ वटा विभिन्न विज्ञापनका सामग्री राखिएको अनुमान गरिएको छ। सोही अनुमानका आधारमा विश्लेषण गरी विज्ञापन करको देहायअनुसार सम्भाव्यता अनुमान गरिएको छ:

विज्ञापन कर सम्बन्धी सम्भाव्यता विश्लेषण

विज्ञापन सामग्री	ठूला	मध्यम	साना	जम्मा	औषत दर प्रति गोटा (रु.)	संभाव्य रकम (रु.)
होर्डिङ बोर्ड, ग्लोब बोर्ड	२०	१५	१०	४५	३०००	१३५०००
भित्तेलेखन	३०	१५	१०	५५	५००	२७५००
फ्लेक्स व्यानर	२०	१०	८	३८	३००	११४००
जम्मा	७०	४०	२८	१३८		१७३९००
६०% बाँडफाँट						१०४३४०

सुझावहरू

- विज्ञापन सामग्री तथा प्रयोग भएका स्थानका सन्दर्भमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने
- संकलित विवरण अनुसार विज्ञापनको करको दर निर्धारण गर्ने
- न्युनतम सङ्कलन हुन सक्ने गरी ठेक्का अंक गणना गर्ने र ठेक्का दिने

(छ) सवारी कर (साना सवारी) विद्यमान अवस्था विद्यमान व्यवस्था अनुसार नगर क्षेत्रभित्र टाँगा, रिक्सा, अटो रिक्सा, ईरिक्साको दर्ता र नवीकरण वापत सवारी कर लगाउने अधिकार रहेको छ। सो व्यवस्था अनुसार नगरपालिकाले आर्थिक ऐन, २०८२ मा नगरपालिका क्षेत्र भित्र ठेगाना रहने

गरी दर्ता भएका लुम्बिनी साँस्कृतिक नगर क्षेत्रभित्र चल्ने सवारी साधनमा वार्षिक कर लगाउने गरी दर निर्धारण गरेको छ।

सम्भावना

नगरपालिका क्षेत्रमा सडक यातायातको विकास र विस्तारसँगै करिब ३०० अटोरिक्साहरू संचालनमा रहेको अनुमान गरिएको छ। नगरपालिकाले प्रति अटोरिक्सा दर्ता तथा नवीकरण वापत रु. १५०० साना सवारी कर निर्धारण गर्दा यसबाट वार्षिक रु. ७ लाख ५० हजार सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ।

तालिका नं. १६: साना सवारी कर सम्बन्धी सम्भाव्यता विश्लेषण

सवारी साधन	अनुमानित संख्या	रजिष्ट्रेशन दस्तुर	जम्मा सम्भाव्य रकम रु
अटो रिक्सा, ई रिक्सा	३००	१५००	४५००००

३.४.२ गैर कर राजश्व

(क) ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा तथा माटोजन्य वस्तु बिक्रीविद्यमान अवस्था

केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७५ ले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ६२ क थप गरी गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय अध्ययन तथा परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तु बिक्री गर्न सक्ने प्रावधान राखेको छ। स्थानीय सरकार संचालन ऐनमा भएको यस संशोधनसँगै यस शीर्षकको राजश्व स्थानीय तहको एकल अधिकार क्षेत्रभित्र पर्दछ। नेपाल सरकारबाट जारी ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ ले स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्रीबाट संकलित राजश्व मध्ये ६० प्रतिशत स्थानीय संञ्चित कोषमा र ४० प्रतिशत प्रदेश संञ्चित कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ। तर सो अनुसार ऐनमा संशोधन भई नसकेको अवस्था छ।

विद्यमान कानुनी व्यवस्था अनुसार वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ र नियमावली २०७७ को व्यवस्था अनुसार संक्षिप्त वातावरण अध्ययन, प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनको समेत व्यवस्था गरिएको छ र सो अनुसार अध्ययनको सिफारिशका आधारमा बिक्री दर निर्धारण गरी नगरपालिकाले ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, भ्रान बिक्री गर्न सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ।

सम्भावनापूर्व वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन अनुसार दानो नदीको विभिन्न घाटबाट नदीजन्य पदार्थ बिक्री गर्न सकिने देखिएको छ। सङ्कलन र बिक्रीको लागि बिक्री दर रु ७ राख्दा कुल राजश्व

६१ लाख ३७ हजार ९ सय ८० सङ्कलन हुन सक्ने देखिन्छ। उक्त रकम प्रदेश सरकारसँग बाँडफाँट गर्दा २४ लाख ५५ हजार १ सय ९२ नगरपालिकाले प्राप्त गर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. १७: वातावरणीय अध्ययन गरिएका उत्खनन स्थलहरू नदीजन्य पदार्थ बिक्री सम्भावना

नदी तथा स्थानका नाम	वार्षिक उत्खनन् योग्य परिमाण (घ.मि)	वार्षिक उत्खनन् योग्य परिमाण (घ.फि.)	बिक्री रकम प्रति घ.फि. (रु.)	सम्भाव्य बिक्री रकम (रु.)	बाँडफाँटबाट प्राप्त (६० प्रतिशत)
दानो नदीको लमतीहवा घाट	३३८३३	११९४६४३	७	११९४६५०	७१६७९०
दानो नदीको अघोलीघाट	१५३३३	५४१४०८	७	२८२४७२९.४	१६९४८३८
दानो नदीको अमहवाघाट	१२०००	४२३७२०	७	२९९८६००	१२७११६०
जम्मा	६११६६	२१५९७७१		६१३७९८०	३६८२७८८

नोट : १ घन मीटर बराबर ३५.३१ घन फिट। उक्त रकम नेपाल सरकारबाट जारी ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ बमोजिम प्रदेश सरकारसँग ४० प्रतिशत रकम बाँडफाँट गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

(ख) बहाल विटौरी शुल्कविद्यमान अवस्था

नगरपालिकाले आफूले रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाटबजार, सरकारी र सार्वजनिक जग्गाको उपयोग गरेबापत बहाल विटौरी शुल्क लगाउन पाउने कानूनी व्यवस्था छ। यस नगरपालिकामा बहाल विटौरी शुल्क लिन मिल्ने स्थानहरूको एकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन। आर्थिक ऐनमा स्पष्ट रूपमा दफामा उल्लेख गरिएको छैन।

आ.व.२०८२/८३ मा बहाल विटौरी शुल्क शीर्षकमा रु ४५ लाख ८९ हजार ९ सय ५० सङ्कलन भएको थियो।

सम्भावना यस नगर क्षेत्रमा लाग्ने हाट बजारहरूमा बहाल विटौरी शुल्क सङ्कलन गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ। यसको एकिन तथ्याङ्क नहुँदा अनुमानमा गरिएको छ। यस शीर्षकमा नगरपालिकाले अनुमान गरेको आधारमा रु ५० लाख सङ्कलन हुने सम्भावना रहेको छ।

सुझावहरू

- बहाल विटौरी शुल्कलाई आर्थिक ऐनको दफामा उल्लेख गरी अनुसूचीमा दर उल्लेख गर्ने
- बहाल विटौरी शुल्क लिन सकिने क्षेत्रहरूको पहिचान गरी लगत निकाल्ने

(ग) नक्सा पास दस्तुरविद्यमान अवस्थास्थानीय सरकारले आफ्नो क्षेत्र भित्र नयाँ घर तथा भवन निर्माण गर्दा वस्ती विकास तथा भवन निर्माण आधारभूत मापदण्ड २०७२ र स्थानीय सरकारले निर्माण गरेको भवन निर्माण मापदण्ड अनुसार नक्सा पास गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। यो नियम लागु हुनु पूर्व निर्माण भएका भवनको अभिलेखिकरण वापत दस्तुर लिन सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ।

आ.व. २०८२/८३ मा घरको नक्सापासबाट रु ३१ लाख ६१ हजार ५ सय ६० सङ्कलन भएको थियो। चा

सम्भावनायस नगरपालिका क्षेत्रमा हालका दिनमा आवासीय र व्यापारिक दुवै वर्गका भवन निर्माणमा विस्तारै बढ्दै जाने अनुमान गरिएको छ। आगामी आ.व.मा नगरपालिका क्षेत्रमा करिब ५० वटा भवन निर्माण मापदण्ड २०७२ अनुसार बन्ने, ३०० वटा घरहरू अभिलेखिकरण गरिने, २० वटा कच्ची घरहरू निर्माण हुनअनुमान गर्दा तपशिल बमोजिमको दस्तुर सङ्कलन हुने सम्भावना रहेको छः

भवनको किसिम र बनेट	आगामी आ.व.को अनुमान	दर प्रति वर्ग फिट	क्षेत्रफल	कूल सम्भावना रकम (रु.)
भवन निर्माण मापदण्ड २०७२ अनुसार बनेका घर	५०	७.५	१६००	२४००००
अभिलेखिकरण	३००	७.५	२०००	१५०००००
कच्ची घर	२०		२०००	४००००
जम्मा	३७०			१७८००००

(घ) व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर (दर्ता तथा अनुमति दस्तुर) विद्यमान अवस्थास्थानीय सरकारले एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण व्यवसाय इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल,

प्लटिङ, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोग आदि कार्य गर्नको लागि अनुमति दिन र सो बापत दस्तुर सङ्कलन गर्न सक्ने प्रावधान छ। नगरपालिकाले “घ” वर्गका निर्माण व्यवसायी इजाजतपत्र सम्बन्धी कार्यविधि २०७५ तयार गरी सोही अनुरूप इजाजत पत्र दिने र सो बापत दस्तुर सङ्कलन गरिरहेको भएता पनि सो को व्यवस्था आर्थिक ऐनमा गरेको देखिदैन।

आ.व.२०८२/८३ मा यस शीर्षकबाट रु २४ लाख ५२ हजार ८ सय सङ्कलन भएको थियो। सम्भावना नगरपालिका क्षेत्रमा संचालनमा रहेका स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, “घ” वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, सहकारी, विद्यालय आदि अनुमति प्रमाणपत्र दिई नियमित गर्नुपर्ने तथा नयाँ संचालनमा आउन चाहनेलाई इजाजत दिने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। यस अध्ययनको क्रममा गरिएको छलफलमा हाल २९० वटा व्यवसायिक फर्महरू रहेको अनुमान गरिएको छ। त्यस्ता संस्थाहरूलाई दर्ता तथा अनुमति प्रदान गर्दा व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर सङ्कलनको सम्भावना देहाय अनुसार रहेको देखिन्छ।

क्र.सं.	व्यवसायको प्रकार	संख्या	औषत दर	कूल संभावना रकम (रु.)
१	घ वर्गका निर्माण व्यवसाय	३५	३००००	१०५००००
२	फार्मेसी, निजी विद्यालय, तालिम प्रदायक संस्था	२०	१०००	२००००
३	स्थानीय व्यवसायिक फर्म	१५०	३५००	५२५०००
४	सहकारी	८५	१०००	८५०००
	जम्मा	२९०		१६८००००

सुझावहरू

- यसमा एफएम, रेडियो, विद्यालय स्थापना, व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधी पसल, प्लटिङ, ढुङ्गा गिट्टी सर्वेक्षण, उत्खनन्, उपयोग गरे वापतको अनुमति दिन र दस्तुर सङ्कलन गर्न सक्ने।
- आर्थिक ऐनमै दर्ता अनुमति दस्तुर दर निर्धारण गरी सङ्कलन गर्ने

- अनुमति नलिई सञ्चालन गरेमा दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने
- डकमी, सिकमी, कालिगड, मिस्त्री, इलेक्ट्रिसियन सीपयुक्त पेशाका लाइसेन्स प्रणाली लागू गरी लाइसेन्स प्राप्त व्यक्तिले मात्र कार्य गर्न पाउने भएमा योगको गुणस्तर बढाउने र यसबाट पटके दस्तुर बढ्ने

परिच्छेद ४: वर्तमान राजस्व अवस्थाको विश्लेषण

विगतका वर्षहरूको तथ्याङ्कले लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको आन्तरिक आय तुलनात्मक रूपमा न्यून रहेको र संघीय तथा प्रादेशिक अनुदानमाथिको निर्भरता उच्च रहेको देखाउँछ । यहाँ उपलब्ध ऐतिहासिक तथ्याङ्कका आधारमा विगतको राजस्व प्रवृत्तिको विश्लेषण गरिएको छ ।

४.१ कुल आय र आन्तरिक आयको प्रवृत्ति (ऐतिहासिक आधार)

विगत तीन आर्थिक वर्षहरूको तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा आन्तरिक आय सङ्कलनमा उतारचढाव देखिएको छ ।

विगतको आय प्रवृत्ति (रकम रु. हजारमा)

आयको स्रोत	आ.व. २०८०/८१ (यथार्थ)	आ.व. २०८१/८२ (यथार्थ)	आ.व. २०८२/८३ (यथार्थ)	आ.व. २०८३/८४ (अनुमानित)
आन्तरिक आय	३२,८२५	४७,५९९	५,९४८	१७,८५६
राजस्व बाँडफाँट	३५,४१०	११२,४१४	१४३,९२३	१३३,०६०
अनुदान/वित्तीय हस्तान्तरण	६२१,४९९	४६१,६७९	५८४,३३८	६०५,३२१
कुल आय	६८९,७३४	६२१,६९२	७३४,२०९	७५६,२३७
कुल बजेटमा आन्तरिक आयको अनुपात	४.७५%	७.६५%	०.८१%	२.३६%

(स्रोत: राजस्व शाखा, लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका)

४.२ आन्तरिक आयको संरचनात्मक विश्लेषण

ऐतिहासिक तथ्याङ्क अनुसार, नगरपालिकाको आन्तरिक आयमा कर राजस्वभन्दा गैरकर राजस्व (सेवा शुल्क र दस्तुर) को योगदान बढी देखिन्छ । आ.व. २०७७/७८ मा कोभिड-१९ वा अन्य कारणले आन्तरिक आयमा ठूलो गिरावट (रु. ५९ लाख ४८ हजार मात्र) आएको देखिन्छ, जसमा सम्पत्ति कर शून्य रहेको थियो ।

प्रमुख राजस्व स्रोतहरूको अवस्था:

१. सम्पत्ति कर: विगतमा एकीकृत सम्पत्ति करको साटो मालपोत मात्र सङ्कलन गर्ने अभ्यास रहेकाले यस शीर्षकमा ऐतिहासिक रूपमै आय शून्य वा अत्यन्त न्यून रहेको छ ।

२. मालपोत/भूमिकर: यो आन्तरिक आयको महत्वपूर्ण स्रोत हो । विगतमा वार्षिक रु. २२ लाखदेखि २२ लाखसम्म उठ्ने गरेको देखिन्छ ।

३. घरजग्गा बहाल कर: विगत आ.व. २०८२/८३ मा यस शीर्षकबाट करिब रु. २२ लाख ५५ हजार सङ्कलन भएको थियो । व्यावसायिक प्रकृतिका संरचनाहरूको सङ्ख्या हेर्दा यो निकै कम हो ।

४. सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर: वडा कार्यालयहरूबाट उठ्ने सिफारिस दस्तुर आन्तरिक आयको सबैभन्दा भरपर्दो स्रोतका रूपमा स्थापित छ (करिब रु. ३२ लाख वार्षिक) ।

५. व्यवसाय कर तथा रजिष्ट्रेसन: वार्षिक रूपमा सरदर रु. ५३ लाखदेखि रु. २० लाखसम्म सङ्कलन हुने गरेको प्रवृत्ति छ । दर्ता नभएका व्यवसायहरूको सङ्ख्या ठूलो छ ।

४.३ वर्तमान अवस्थाका प्रमुख समस्याहरू (Key Findings)

- अनुदानमा अत्यधिक निर्भरता: नगरपालिकाको कुल बजेटको करिब ९५% भन्दा बढी हिस्सा संघीय तथा प्रादेशिक अनुदान र राजश्व बाँडफाँटले ओगटेको छ ।
- कर आधार (Tax Base) को सङ्कुचन: सम्पत्ति कर, विज्ञापन कर, कबाडी कर, र मनोरञ्जन कर जस्ता प्रत्यक्ष करहरू कि त लागू नै भएका छैनन् वा अत्यन्त न्यून मात्रामा उठेका छन् ।
- तथ्याङ्क अभाव (Data Gap): करदाताहरूको डिजिटल प्रोफाइल (Digital Database) नहुँदा वास्तविक सम्भाव्यता र यथार्थ सङ्कलनबीच ठूलो खाडल (Gap) रहेको छ ।

परिच्छेद ५: राजस्व शीर्षकगत सम्भाव्यता विश्लेषण

यस परिच्छेदमा नगरपालिकाको आन्तरिक आयका प्रमुख स्रोतहरूको सम्भाव्यता विश्लेषण गरिएको छ । विगतको राजस्व सुधार कार्ययोजनामा गरिएको ऐतिहासिक अनुमान र हालको बजार यथार्थलाई आधार मानी आगामी आ.व. २०८३/८४ का लागि सम्भावित आयको अवस्था (Gap Analysis) र सुधारका उपायहरू प्रस्तुत गरिएका छन् ।

१. सम्पत्ति कर (Property Tax)

- कानुनी आधार: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, दफा ५५ ।
- हालको अवस्था: विगतमा एकीकृत सम्पत्ति करको साटो मालपोत मात्र लिने गरिएको ।
- वर्तमान दर: (आर्थिक ऐन २०८२/८३ अनुसार अद्यावधिक गर्नुपर्ने) ।
- सम्भावित करदाता/कर आधार: करिब १२,००० घरधुरी तथा संरचनाहरू ।
- **हालको संकलन: ७०० ।**
- अनुमानित सम्भाव्यता: ऐतिहासिक मूल्याङ्कनअनुसार करिब रु. १ करोड ४४ लाखभन्दा बढी ।
- **Gap (अन्तर):** उच्च (ऐतिहासिक रूपमा करिब १००% दायरा बाहिर) ।
- प्रमुख समस्या: घर तथा संरचनाको डिजिटल अभिलेख (GIS Mapping) र मूल्याङ्कन सफ्टवेयर नहुनु ।
- सुधार उपाय: सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि स्वीकृत गरी घर र घरले चर्चेको जग्गाको प्रगतिशील कर दर निर्धारण गर्ने ।

२. भूमिकर/मालपोत (Land Tax)

- कानुनी आधार: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, दफा ५६ ।
- हालको अवस्था: घर नभएका जग्गा वा घरले चर्चेको बाहेकको जग्गामा मात्र यो कर सङ्कलन भइरहेको ।
- वर्तमान दर: सडकले छोएको र नछोएको, कृषि र आवास क्षेत्रका आधारमा भिन्न दर ।
- सम्भावित करदाता/कर आधार: करिब ११,५०० जग्गाधनी ।
- **हालको संकलन:**
- अनुमानित सम्भाव्यता: रु. २३ लाख ६५ हजारभन्दा बढी ।
- **Gap (अन्तर):** मध्यम ।
- प्रमुख समस्या: बाटोको लगत कट्टा नहुनु र भू-सूचना प्रणाली (LIS) सँग आबद्ध नहुनु ।

- सुधार उपाय: जग्गाको किसिमभन्दा पनि क्षेत्रफल र व्यावसायिक उपयोग (प्लटिड आदि) का आधारमा दर निर्धारण गर्ने ।

३. घरजग्गा बहाल कर (House Rent Tax)

- कानुनी आधार: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, दफा ५७ ।
- हालको अवस्था: लुम्बिनी क्षेत्रमा ठूला होटल, बैंक र पसल भाडामा लागे पनि थोरै मात्र करको दायरामा छन् ।
- वर्तमान दर: बहाल रकमको १० प्रतिशत ।
- सम्भावित करदाता/कर आधार: करिब १३० संस्थागत र ५०० व्यक्तिगत घरधनी ।
- **हालको संकलन: (विगतमा रु. १० लाख ९० हजार मात्र) ।**
- अनुमानित सम्भाव्यता: रु. ४ करोड ५६ लाख (वास्तविक बजार मूल्यअनुसार) ।
- **Gap (अन्तर):** अत्यन्त उच्च (करिब ९०% भन्दा बढी कर छली वा न्यून मूल्याङ्कन) ।
- प्रमुख समस्या: वास्तविक भाडा रकम लुकाएर न्यून रकमको सम्झौता देखाउने प्रवृत्ति ।
- सुधार उपाय: वडा कार्यालयमा बहाल सम्झौता अनिवार्य दर्ता गर्ने र 'न्यूनतम बहाल दर' प्रति वर्गफिटका आधारमा तोक्ने ।

४. व्यवसाय कर (Business Tax)

- कानुनी आधार: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, दफा ५८ ।
- हालको अवस्था: व्यवसाय दर्ता नगरी सञ्चालन गर्ने प्रवृत्ति व्याप्त छ ।
- वर्तमान दर: व्यवसायको प्रकृति र पुँजीअनुसार फरक-फरक दर ।
- सम्भावित करदाता/कर आधार: करिब ५५० भन्दा बढी व्यवसाय (होटल, पसल, ट्राभल एजेन्सी) ।
- **हालको संकलन: ।**
- अनुमानित सम्भाव्यता: रु. १० लाखदेखि रु. १५ लाखसम्म (पुँजीका आधारमा) ।
- **Gap (अन्तर):** उच्च ।
- प्रमुख समस्या: व्यवसायीहरूमा कर तिर्नुपर्छ भन्ने चेतना अभाव र करदाता लगत (Database) नहुनु ।
- सुधार उपाय: उद्योग वाणिज्य संघसँग सहकार्य गरी टोल-टोलमा दर्ता अभियान सञ्चालन गर्ने र दर्ता नभएकालाई नगरपालिकाको सिफारिस रोक्ने ।

५. व्यवसाय दर्ता/नवीकरण (Business Registration/Renewal)

- कानुनी आधार: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, दफा ११ ।

- हालको अवस्था: 'घ' वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत, सहकारी, स्वास्थ्य क्लिनिक र स्थानीय फर्म दर्ता भइरहेको ।
- सम्भावित करदाता: १५३ भन्दा बढी दर्तायोग्य निकाय ।
- अनुमानित सम्भाव्यता: रु. ८ लाख ८३ हजार ।
- सुधार उपाय: नवीकरण गर्दा अघिल्लो वर्षको कर चुक्ता अनिवार्य गर्ने ।

६. विज्ञापन कर (Advertisement Tax)

- कानुनी आधार: संविधानको अनुसूची ८ र अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन ।
- हालको अवस्था: सडक र चोकमा राखिएका होर्डिङ बोर्ड र फ्लेक्सबाट कर सङ्कलनको अभ्यास कमजोर छ ।
- सम्भावित कर आधार: १३८ भन्दा बढी साना-ठूला विज्ञापन बोर्ड ।
- अनुमानित सम्भाव्यता: रु. १ लाख ७३ हजार (६०% नगरपालिकाको हिस्सा) ।
- सुधार उपाय: विज्ञापन सामग्रीको लगत सङ्कलन गरी E-Tendering मार्फत ठेक्कामा दिने ।

७. मनोरञ्जन करसँग सम्बन्धित स्थानीय अधिकार

- कानुनी आधार: अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन (प्रदेशले दर लगाउने, स्थानीय तहले उठाउने) ।
- हालको अवस्था: लुम्बिनीमा मेला महोत्सव, सांगीतिक कार्यक्रम वा भविष्यमा बन्ने फनपार्क/गेमिङ जोनहरूमा ।
- सुधार उपाय: टिकट बिक्रीको आधारमा प्रतिशत तोकिएको डिजिटल टिकेटिङ प्रणालीलाई नगरपालिकाको सर्भरसँग जोड्ने ।

८. बहाल बितौरी शुल्क (Bahal Bitauri)

- कानुनी आधार: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, दफा ५९ ।
- हालको अवस्था: ऐलानी जग्गा र सरकारी स्वामित्वका जग्गामा बनेका टहरा तथा पसलबाट शुल्क नउठेको अवस्था ।
- अनुमानित सम्भाव्यता: रु. १८ लाख ५० हजार ।
- सुधार उपाय: ऐलानी जग्गामा व्यापारिक प्रयोजनका लागि बनाइएका संरचनाको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी दर तोक्ने ।

९. पार्किङ शुल्क (Parking Fee)

- कानुनी आधार: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, दफा ६० ।

- सम्भावित कर आधार: मायादेवी मन्दिरको बफर जोन बाहिर वा नगरका मुख्य चोकमा आउने दैनिक सयौं पर्यटक बस, कार, अटो-रिक्सा र ई-रिक्सा ।
- समस्या: व्यवस्थित पार्किङस्थल अभाव र LDT सँगको समन्वयको कमी ।
- सुधार उपाय: LDT सँग समन्वय गरी बाहिरी चक्रपथ वा बफर जोनमा नगरपालिकाले 'Smart Parking' निर्माण गरी ठेक्कामा दिने ।

१०. पर्यटन तथा पर्यटकीय सेवा सम्बन्धित वैधानिक स्थानीय शुल्क

- कानुनी आधार: संविधानको अनुसूची ८ (पर्यटन शुल्क) ।
- हालको अवस्था: लुम्बिनी विकास कोष (LDT) ले मन्दिर प्रवेश शुल्क सङ्कलन गर्छ, तर नगरपालिकाले स्थानीय पूर्वाधार उपयोग बापत शुल्क उठाएको छैन ।
- सुधार उपाय: मन्दिर प्रवेश शुल्कमा दाबी गर्नुको साटो नगरपालिकाले पर्यटकलाई लक्षित गरी निर्माण गरेका स्थानीय पार्क, विश्रामस्थल, वा पर्यटकीय सूचना केन्द्रको सेवा शुल्क (Tourism Service Fee) लगाउन सक्ने ।

११. होटल, रेस्टुरेन्ट तथा पर्यटन व्यवसाय सम्बन्धित कर

- सम्भावना: पर्यटकको आगमनमा आश्रित होटल तथा रेस्टुरेन्टहरूको दर्ता, नवीकरण र क्षमता (कोठा सङ्ख्या र शय्या) का आधारमा स्तरीकृत व्यवसाय कर निर्धारण गर्ने ।
- सुधार उपाय: ५ तारे, ३ तारे, लज र साधारण रेस्टुरेन्टको छुट्टाछुट्टै दर कायम गर्ने ।

१२. नक्सापास तथा भवन निर्माण अनुमति दस्तुर

- कानुनी आधार: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, दफा ३३ ।
- हालको अवस्था: भवन निर्माण मापदण्ड २०७२ लागू भए पनि विनाअनुमति बन्ने क्रम नरोकिएको ।
- सम्भावित कर आधार: वार्षिक करिब २० नयाँ घर र १०० अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने घर ।
- अनुमानित सम्भाव्यता: रु. १७ लाख ८० हजार ।
- सुधार उपाय: नक्सापास नभएका घरलाई बैंक ऋण र खानेपानी/विद्युत सिफारिस नदिने नीति कडाइका साथ लागू गर्ने ।

१३. सिफारिस तथा सेवा दस्तुर

- हालको अवस्था: वडाबाट हुने नाता प्रमाणित, घरबाटो प्रमाणित, जन्म/मृत्यु दर्ता (विलम्ब) लगायतका सेवा ।

- अनुमानित सम्भाव्यता: वार्षिक करिब १२,४५० वटा सिफारिसबाट रु. २१ लाख ८५ हजार ।
- सुधार उपाय: सेवाग्राहीको चाप हेरी अनलाइन फाराम र अनलाइन भुक्तानी (E-payment) प्रणाली लागू गर्ने ।

१४. सरसफाइ/फोहोरमैला सेवा शुल्क

- हालको अवस्था: फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन भए पनि घरधुरीबाट मासिक शुल्क उठाइएको छैन ।
- अनुमानित सम्भाव्यता: रु. २ लाख (सुरुवाती चरणमा) ।
- सुधार उपाय: बजार क्षेत्रका होटल, रेस्टुरेन्ट र घरधुरीबाट फोहोरको परिमाणअनुसार न्यूनतम शुल्क लिने ।

१५. बसपार्क/बस टर्मिनल आय

- सम्भावना: लुम्बिनी आउने पर्यटक बस तथा स्थानीय रुटमा चल्ने सार्वजनिक यातायातका लागि बसपार्क प्रवेश शुल्क र टर्मिनलका सटर भाडा ।
- सुधार उपाय: बसपार्कको सञ्चालन 'सार्वजनिक-निजी साझेदारी (PPP)' मोडेलमा ठेक्कामा लगाउने ।

१६. हाटबजार

- सम्भावना: नगरभित्र लाग्ने साप्ताहिक वा दैनिक हाटबजारमा पसल राखेबापतको भुईँ भाडा (बहाल बिटौरी) ।
- सुधार उपाय: हाटबजार व्यवस्थापन समिति गठन गरी वार्षिक रूपमा बोलपत्र आह्वान गर्ने ।

१७. सार्वजनिक पोखरी तथा माछा पोखरी

- हालको अवस्था: नगरपालिकाभित्र १५१ वटा पोखरी छन् जसमध्ये ११८ वटा माछापालनका लागि ठेक्का लाग्ने ऐतिहासिक अवस्था छ ।
- अनुमानित सम्भाव्यता: रु. १ करोड १३ लाखभन्दा बढी ।
- सुधार उपाय: हालको बजार मूल्यअनुसार पोखरीको वर्गीकरण गरी बहुवर्षीय ठेक्का प्रणाली लागू गर्ने र ठेक्का नतिर्नेको सम्झौता रद्द गर्ने ।

१८. सार्वजनिक सम्पत्ति भाडा (नगरपालिकाका भवन, सटर, हेभी इक्विपमेन्ट)

- हालको अवस्था: नगरपालिकासँग भएका जेसिबी, टिपर, लोडर, रोलर र पानी ट्याङ्कर भाडामा दिने गरिएको तर आर्थिक ऐनमा दर स्पष्ट नभएको ।
- सुधार उपाय: मेसिन औजारको प्रतिघण्टा वा प्रतिदिन भाडा दर आर्थिक ऐनको अनुसूचीमै स्पष्ट राख्ने ।

१९. कबाडी बिक्री कर

- हालको अवस्था: आर्थिक ऐनमा दर तोकिए पनि सङ्कलन अभ्यास नभएको ।
- अनुमानित सम्भाव्यता: रु. २ लाख ।
- सुधार उपाय: नगर क्षेत्रबाट कबाडी सङ्कलन गरी बाहिर लैजाने नाकामा ढाँट राखेर वा ठेक्का मार्फत कर असुली गर्ने ।

२०. पूर्वाधार उपयोग सेवा शुल्क

- सम्भावना: नगरपालिकाले लगानी गरी बनाएका सार्वजनिक शौचालय, पार्क वा सभागृहको उपयोग बापत सेवा शुल्क ।
- सुधार उपाय: यस्ता पूर्वाधारहरू स्थानीय सहकारी वा टोल विकास संस्थालाई सञ्चालन गर्न दिई निश्चित प्रतिशत नगरपालिकाको खातामा आउने व्यवस्था गर्ने ।

२१. प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने वैधानिक आय

- हालको अवस्था: दानो नदीको घाट (लमतिहवा, अघोलीघाट र अमहवाघाट) बाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा सङ्कलन गर्ने सम्भावना रहे पनि ठेक्का लाग्न नसकेको ।
- अनुमानित सम्भाव्यता: ५६,१६६ घनमिटर उत्खननबाट रु. १ करोड १८ लाख (६०% पालिकाको हिस्सा रु. ७१ लाख) ।
- सुधार उपाय: वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (IEE) अद्यावधिक गरी समयमै (असोज/कात्तिक महिनाभित्र) E-Bidding मार्फत ठेक्का आह्वान गर्ने ।

२२. साना सवारी कर (अटो रिक्सा / ई-रिक्सा)

- हालको अवस्था: प्रदेशले ठूला सवारीको कर उठाउँछ, तर ई-रिक्सा र अटो रिक्साको स्थानीय तहले उठाउने व्यवस्था छ ।
- अनुमानित सम्भाव्यता: ५०० वटा अटो/ई-रिक्साबाट रु. ७ लाख ५० हजार ।
- सुधार उपाय: दर्ता नभएका ई-रिक्सालाई लुम्बिनी बजार क्षेत्रमा रुट इजाजत नदिने र नवीकरण अनिवार्य गर्ने ।

२३. अन्य नयाँ तर कानुनी रूपमा सम्भव स्रोत (Data Gap Management)

लुम्बिनीको विशिष्टता हेर्दा विदेशी फिल्म सुटिङ अनुमति दस्तुर, ड्रोन उडान स्थानीय सिफारिस दस्तुर, र ठूला सभा/सम्मेलन (MICE Tourism) सञ्चालन गर्दा लाग्ने स्थानीय सेवा शुल्कलाई नयाँ राजश्व स्रोतका रूपमा आर्थिक ऐनमा समावेश गर्न सकिन्छ ।

परिच्छेद ६: राजश्व प्रशासनको संस्थागत क्षमता विश्लेषण

राजश्व सङ्कलनको लक्ष्य हासिल गर्न सबल संस्थागत संरचना र प्राविधिक क्षमता अपरिहार्य हुन्छ । लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको वर्तमान राजश्व प्रशासनको सङ्गठनात्मक, प्राविधिक र व्यवस्थापकीय क्षमताको विश्लेषण निम्नअनुसार गरिएको छः

६.१ सङ्गठन संरचना र जनशक्ति

प्रशासन, अनुगमन तथा योजना शाखाअन्तर्गत छुट्टै 'राजश्व उपशाखा स्थापना गरिएको छ । यद्यपि, नगरपालिकामार्फत सङ्कलन हुने सम्पूर्ण राजश्वको व्यवस्थापन एक जना मात्र सहायक स्तर (पाँचौं तह) को कर्मचारीबाट भइरहेको अवस्था छ । राजश्वको दायरा र कार्यबोझको तुलनामा यो जनशक्ति अत्यन्त न्यून हो । अनुगमन, करदाता अभिलेख व्यवस्थापन र बक्यौता असुलीका लागि लेखा अधिकृत वा राजश्व अधिकृतको नेतृत्वमा थप जनशक्ति परिचालन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

६.२ कार्यविभाजन र वडा कार्यालयको भूमिका

नगरपालिकाले राजश्व सङ्कलनलाई विकेन्द्रीकृत गरी १३ वटै वडा कार्यालयहरूबाट मालपोत, घटना दर्ता विलम्ब दस्तुर, सिफारिस दस्तुर, घरजग्गा बहाल कर र व्यवसाय कर सङ्कलन गर्ने व्यवस्था मिलाएको छ । केन्द्र (नगर कार्यपालिकाको कार्यालय) बाट ठेक्का बन्दोबस्त, नक्सामा आधारित निर्माण व्यवसायी इजाजत र न्यायिक दण्ड जरिवानालगायतका ठूला प्रकृतिका राजश्व सङ्कलन हुने गरेको छ ।

६.३ सफ्टवेयर, बिलिङ र डाटाबेस व्यवस्थापन

नगरपालिकाको राजश्व उपशाखा तथा १३ वटै वडा कार्यालयहरूमा राजश्व सङ्कलन सफ्टवेयर जडान गरी कम्प्युटरबाट बिल काट्ने प्रणाली लागू गरिएको छ । तर, यस प्रणालीमा निम्न समस्याहरू विद्यमान छन्ः

- सफ्टवेयर र कोडिङको समस्या: नेपाल सरकारले लागू गरेको एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गीकरणअनुसार सफ्टवेयरमा राजश्वका सबै शीर्षक र कोडहरू पूर्ण रूपमा अद्यावधिक

नहुँदा एउटा शीर्षकको राजस्व अर्को शीर्षकमा प्रविष्ट हुने (Misclassification) समस्या छ ।

- **करदाताको डाटाबेस:** करदाताहरूको पूर्ण डिजिटल प्रोफाइल (व्यवसाय र सम्पत्तिको अद्यावधिक लगत) सफ्टवेयरमा एकीकृत गरिएको छैन ।
- **GIS र अनलाइन भुक्तानी:** GIS (Geographic Information System) प्रणालीलाई सम्पत्ति करसँग आबद्ध गरिएको छैन भने करदाताले घरमै बसेर तिर्न सक्ने Online Payment (ConnectIPS, e-Sewa आदि) को पूर्ण अभ्यास हुन सकेको छैन ।

६.४ आन्तरिक नियन्त्रण र अनुगमन

वडा कार्यालयहरूबाट सङ्कलित राजस्व दैनिक वा साप्ताहिक रूपमा बैंक दाखिला गर्ने प्रणाली छ । तर, समयमै कर नतिर्ने करदातालाई ताकेता गर्ने, स्थलगत अनुगमन गर्ने र राजस्व चुहावट नियन्त्रणका लागि गस्ती गर्ने संयन्त्र कमजोर छ ।

६.५ राजस्व परामर्श समितिको भूमिका

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बमोजिम उपप्रमुखको संयोजकत्वमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, उद्योग वाणिज्य संघका प्रतिनिधि र अन्य सरोकारवाला सम्मिलित ७ सदस्यीय राजस्व परामर्श समिति गठन भई कार्यरत छ । यस समितिले नीतिगत सिफारिस र आर्थिक ऐन तर्जुमामा सक्रिय भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ ।

६.६ राजस्व प्रशासनको SWOT Analysis

- **सबल पक्ष (Strengths):**
 - छुट्टै राजस्व उपशाखा र राजस्व परामर्श समितिको क्रियाशीलता ।
 - सबै वडा कार्यालयहरूमा राजस्व सफ्टवेयर र बिलिङ प्रणाली जडान हुनु ।
 - उद्योग वाणिज्य संघलगायत निजी क्षेत्रसँग समन्वय गर्ने संयन्त्र हुनु ।
- **दुर्बल पक्ष (Weaknesses):**
 - राजस्व शाखामा जनशक्तिको चरम अभाव (एक जना मात्र कर्मचारी) ।
 - करदाताको अद्यावधिक लगत (Digital Database) र नगर वस्तुस्थिति विवरण नहुनु ।
 - सफ्टवेयर सञ्चालनसम्बन्धी कर्मचारीहरूमा पर्याप्त तालिम र ज्ञानको कमी ।
 - सम्पत्ति करको वैज्ञानिक मूल्याङ्कन र कार्यान्वयन नहुनु ।
- **अवसर (Opportunities):**

- विश्व सम्पदा सूचीको लुम्बिनी क्षेत्र भएकाले पर्यटन शुल्क, पार्किङ र होटल व्यवसायबाट राजस्व बढाउने प्रचुर सम्भावना ।
- GIS म्यापिङ, QR Code र अनलाइन भुक्तानी प्रणाली लागू गरी करदातालाई सहज सेवा दिने अवसर ।
- नदीजन्य पदार्थ (ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा) र सार्वजनिक पोखरीको व्यावसायिक ठेक्का व्यवस्थापन ।
- **चुनौती/जोखिम (Threats):**
 - लुम्बिनी विकास कोष (LDT) र नगरपालिकाबीच पर्यटन शुल्क सङ्कलनमा हुन सक्ने क्षेत्राधिकारको अस्पष्टता ।
 - कर छली गर्ने र समयमा नवीकरण नगर्ने करदाताहरूको प्रवृत्ति ।
 - समयमै बजेट र नीति तर्जुमा नहुँदा ठेक्का प्रक्रिया (विशेष गरी नदीजन्य पदार्थ र पोखरी) मा हुने ढिलाइ ।

परिच्छेद ७: राजस्व सुधार रणनीति

नगरपालिकाको आन्तरिक आय वृद्धि र राजस्व प्रशासनलाई पारदर्शी, जवाफदेही र प्रविधिमैत्री बनाउन आगामी तीन वर्षका लागि निम्न रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः

७.१ करको दायरा विस्तार (Expanding the Tax Base)

करका दरहरू बढाएर नागरिकलाई आर्थिक भार थप्नुको सट्टा करको दायरामा नआएका नयाँ व्यवसाय, संरचना र व्यक्तिहरूलाई कानुनी दायरामा ल्याइनेछ । दर्ता नभई सञ्चालित व्यवसाय र बहालमा लगाइएका तर कर नतिरेका घरहरूको वडागत लगत सङ्कलन गरी अनिवार्य दर्ता अभियान चलाइनेछ ।

७.२ करदाता पहिचान तथा डिजिटल अभिलेखीकरण (Taxpayer Database & Digitization)

नगरपालिकाभित्रका प्रत्येक करदातालाई 'Unique Municipal Taxpayer ID' प्रदान गरिनेछ । जग्गा, घर, व्यवसाय र अन्य सम्पत्तिको विवरण डिजिटल डाटाबेसमा अद्यावधिक गरी एकद्वार प्रणालीबाट हेर्न मिल्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

७.३ GIS आधारित सम्पत्ति कर प्रणाली लागू गर्ने

मालपोत मात्र सङ्कलन गर्ने परम्परागत प्रणालीलाई विस्थापित गर्दै घर र घरले चर्चेको जग्गाको वैज्ञानिक मूल्याङ्कन गर्न GIS (Geographic Information System) आधारित एकीकृत सम्पत्ति कर

प्रणाली लागू गरिनेछ । सडकको पहुँच, भवनको प्रकार र व्यावसायिक उपयोगका आधारमा प्रगतिशील कर प्रणाली अपनाइनेछ ।

७.४ घरबहाल कर र व्यवसाय दर्ता अभियान

लुम्बिनी क्षेत्रका ठूला होटल, लज र व्यावसायिक सटरहरूको वास्तविक भाडा रकम लुकाउने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न घरधनी र बहालवालाबीचको सम्झौता वडा कार्यालयमा अनिवार्य दर्ता गर्नुपर्ने व्यवस्था लागू गरिनेछ । उद्योग वाणिज्य संघसँग सहकार्य गरी टोल-टोलमा 'व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण घुम्ती शिविर सञ्चालन गरिनेछ ।

७.५ डिजिटल राजश्व प्रशासन र अनलाइन भुक्तानी (E-Payment)

राजश्व सफ्टवेयरलाई स्तरोन्नति गरी नेपाल सरकारको एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गीकरण प्रणालीसँग पूर्ण रूपमा तालमेल गराइनेछ । करदाताले मोबाइल बैंकिङ, कनेक्ट आईपीएस, ई-सेवा र QR Code मार्फत सीधै नगरपालिकाको खातामा कर तिर्न सक्ने प्रणाली (Online Payment Gateway) पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।

७.६ करदाता शिक्षा र स्वघोषणा प्रणाली (Taxpayer Education & Self-Declaration)

स्थानीय सञ्चारमाध्यम, सामाजिक सञ्जाल र वडास्तरीय अन्तरक्रियामार्फत 'कर तिर्नु नागरिकको दायित्व र विकासको आधार हो' भन्ने सचेतना जगाइनेछ । करदाता आफैले आफ्नो सम्पत्ति र व्यवसायको विवरण अनलाइनमार्फत स्वघोषणा (Self-declaration) गर्न सक्ने प्रणाली विकास गरिनेछ ।

७.७ अनुगमन, निरीक्षण र बक्यौता असुली

कर छली र चुहावट नियन्त्रणका लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत वा राजश्व शाखा प्रमुखको नेतृत्वमा 'राजश्व गस्ती तथा अनुगमन टोली' परिचालन गरिनेछ । बक्यौता नतिर्ने करदातालाई नगरपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवा (सिफारिस, नक्सापास, फोहोरमैला सङ्कलन) रोक्का गर्ने नीति लिइनेछ ।

७.८ सार्वजनिक सम्पत्तिको व्यावसायिक व्यवस्थापन र ठेक्का सुधार

नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका ११८ भन्दा बढी सार्वजनिक माछा पोखरी, बस टर्मिनल, हाटबजार र हेभी इक्विपमेन्टहरूको अद्यावधिक बजार मूल्य (Cost Estimate) तयार गरी E-Bidding मार्फत पारदर्शी ठेक्का बन्दोबस्त गरिनेछ ।

७.९ राजस्व शाखा सुदृढीकरण र कर्मचारी क्षमता विकास

राजस्व प्रशासनलाई चुस्त बनाउन आवश्यक सङ्ख्यामा IT अधिकृत र लेखा/राजस्वका कर्मचारी थप गरिनेछ । वडा सचिव र राजस्वमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई राजस्व सफ्टवेयर, कर मूल्याङ्कन र लेखा प्रणालीसम्बन्धी नियमित क्षमता विकास तालिम प्रदान गरिनेछ ।

७.१० मासिक Dashboard र Performance Monitoring

राजस्व सङ्कलनको प्रगति मूल्याङ्कन गर्न 'Monthly Revenue Dashboard' तयार गरिनेछ । हरेक महिना लक्ष्य र प्रगतिको समीक्षा गर्ने र तोकिएको समयअगावै कर तिर्नेलाई छुट तथा प्रोत्साहन र ढिलो तिर्नेलाई जरिवानाको व्यवस्था कडाइका साथ लागू गरिनेछ ।

परिच्छेद ८: राजस्व सुधार कार्ययोजना (Action Plan)

राजस्व सुधार रणनीतिलाई मूर्तरूप दिनका लागि आगामी तीन आर्थिक वर्ष (२०८३/८४ देखि २०८५/८६) भित्र सम्पन्न गर्नुपर्ने प्रमुख क्रियाकलापहरूलाई तत्काल, अल्पकालीन र मध्यमकालीन रूपमा वर्गीकरण गरी निम्न विस्तृत कार्ययोजना (Action Plan) तयार गरिएको छ ।

- तत्काल (०—६ महिना): नीति तथा कार्यविधि निर्माण, लगत सङ्कलन र दर्ता अभियान ।
- अल्पकालीन (१ वर्ष): डिजिटल प्रणाली (सफ्टवेयर/अनलाइन पेमेन्ट) लागू र नयाँ ठेक्का व्यवस्थापन ।
- मध्यमकालीन (२—३ वर्ष): पूर्वाधार निर्माण (पार्किङ/बसपार्क), GIS म्यापिङ र PPP मोडेल कार्यान्वयन ।

विस्तृत राजस्व सुधार कार्ययोजना तालिका

क्र. सं.	सुधार क्षेत्र	समस्या/अवस्था	गर्नुपर्ने क्रियाकलाप	आधार वर्ष	आ.व. २०८३/८४	आ.व. २०८४/८५	आ.व. २०८५/८६	जिम्मेवार निकाय/शाखा	सहयोगी निकाय	आवश्यक बजेट (रु. हजार)	बजेट स्रोत	कार्यसम्पादन सूचक (KPI)	प्रमाणीकरणको स्रोत	अपेक्षित नतिजा
१	सम्पत्ति कर (तत्काल)	मालपोत मात्र सङ्कलन भइरहेको, घरको मूल्याङ्कन नभएको ।	सम्पत्ति कर कार्यविधि निर्माण गरी घर र जग्गाको लगत सफ्टवेयरमा प्रविष्ट गर्ने ।	नीति अभाव	कार्यविधि स्वीकृत र लगत सङ्कलन	५०% घरधुरीबाट कर असुली	९०% घरधुरीबाट कर असुली	राजस्व / प्राविधिक शाखा	वडा कार्यालय हरू	५००	आन्तरिक स्रोत	सफ्टवेयरमा दर्ता भएका घरधुरी %	राजस्व सफ्टवेयर रिपोर्ट	सम्पत्ति करको दायरामा उल्लेख्य वृद्धि ।
२	व्यवसाय कर (तत्काल)	व्यवसाय दर्ता नगरी सञ्चालन गर्ने प्रवृत्ति ।	टोल-टोलमा 'व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण घुम्ती शिविर' सञ्चालन गर्ने ।	दर्ता न्यून	५०० नयाँ व्यवसाय दर्ता	नवीकरणमा कडाइ र थप दर्ता	१००% व्यवसाय दर्ता र नवीकरण	राजस्व शाखा	उद्योग वाणिज्य संघ	३००	आन्तरिक स्रोत	नयाँ दर्ता सङ्ख्या	वडाको दर्ता अभिलेख	व्यवसाय करमा वृद्धि र लगत अद्यावधिक ।
३	डिजिटल प्रशासन (अल्पकालीन)	नगद सङ्कलन र सफ्टवेयरमा	E-payment (ConnectIP S/QR) लागू गर्ने र सफ्टवेयर	नगदमा निर्भर	QR Code र अनलाइन भुक्तानी सुरु	५०% राजस्व अनलाइनबाट	८०% राजस्व अनलाइनबाट	आर्थिक प्रशासन/IT शाखा	बैंक तथा वित्तीय संस्था	४००	आन्तरिक स्रोत	अनलाइनबाट सङ्कलित राजस्व %	बैंक स्टेटमेन्ट / Dashboard	चुहावट नियन्त्रण र सेनाको सहि तर्फ

लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका

क्र. सं.	सुधार क्षेत्र	समस्या/अवस्था	गर्नुपर्ने क्रियाकलाप	आधार वर्ष	आ.व. २०८३/८४	आ.व. २०८४/८५	आ.व. २०८५/८६	जिम्मेवार निकाय/शाखा	सहयोगी निकाय	आवश्यक बजेट (रु. हजार)	बजेट स्रोत	कार्यसम्पादन सूचक (KPI)	प्रमाणीकरणको स्रोत	अपेक्षित नतिजा
		कोडिङको समस्या ।	स्तरोन्नति गर्ने ।											सहजता ।
४	घरबहाल कर (अल्पकालीन)	वास्तविक भाडा लुकाउने र कर नतिर्ने प्रवृत्ति ।	वडामा बहाल सम्झौता अनिवार्य दर्ता र न्यूनतम दर कायम गर्ने ।	सम्झौता दर्ता नहुने	व्यावसायिक भवनको सम्झौता दर्ता	व्यक्तिगत घरको समेत सम्झौता दर्ता	पूर्ण कार्यान्वयन	वडा कार्यालय / राजश्व शाखा	घरधनी / टोल विकास संस्था	१००	आन्तरिक स्रोत	दर्ता भएका सम्झौता सङ्ख्या	वडाको बहाल अभिलेख	घरबहाल कर सङ्कलन मा १००% वृद्धि ।
५	सार्वजनिक सम्पत्ति/पोखरी ठेक्का (अल्पकालीन)	न्यून दरमा ठेक्का लाग्ने वा ठेक्का सम्झौता नहुने ।	१५१ पोखरी र हेभी इक्विपमेन्टको बजार मूल्य अद्यावधिक गरी E-Bidding गर्ने ।	पुरानै दर	सबै पोखरीको नयाँ मूल्याङ्कन र ठेक्का	बहुवर्षीय ठेक्काको अनुगमन	ठेक्काको पूर्ण असुली	जिन्सी / राजश्व शाखा	खरिद एकाइ	२००	आन्तरिक स्रोत	ठेक्का लागेका पोखरी सङ्ख्या	सम्झौतापत्र र जिन्सी खाता	गैरकर राजश्व (बहाल आय) मा भारी वृद्धि ।
६	पर्यटन तथा पार्किङ	पर्यटक सवारी साधनको अव्यवस्थित	LDT सँग समन्वय गरी बाहिरी चक्रपथमा	अव्यवस्थित	जग्गा पहिचान र ठेक्का आह्वान	पार्किङ शुल्क पूर्ण सङ्कलन	पार्किङको PPP मोडेलमा सञ्चालन	पूर्वाधार / राजश्व शाखा	LDT / ट्रफिक प्रहरी	२,०००	सम्पूरक/आन्तरिक	पार्किङबाट प्राप्त आय	ठेक्का सम्झौता र भौचर	पर्यटन शुल्क र पार्किङबाट

क्र. सं.	सुधार क्षेत्र	समस्या/अवस्था	गर्नुपर्ने क्रियाकलाप	आधार वर्ष	आ.व. २०८३/८४	आ.व. २०८४/८५	आ.व. २०८५/८६	जिम्मेवार निकाय/शाखा	सहयोगी निकाय	आवश्यक बजेट (रु. हजार)	बजेट स्रोत	कार्यसम्पादन सूचक (KPI)	प्रमाणीकरणको स्रोत	अपेक्षित नतिजा
	(मध्यमकालीन)	पार्किङ र शुल्क अभाव ।	स्मार्ट पार्किङ निर्माण र ठेक्का ।											ट दिगो आय ।
७	अनुगमन तथा बक्यौता असुली (तत्काल)	बक्यौता नउठ्ने र अनुगमन नहुने ।	राजस्व गस्ती टोली गठन र बक्यौता नतिर्नेको सेवा रोक्का ।	फितलो अनुगमन	गस्ती सुरु र ५०% बक्यौता असुली	८०% बक्यौता असुली	शून्य बक्यौता लक्ष्य	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	नगर प्रहरी / वडा कार्यालय	१५०	आन्तरिक स्रोत	असुल भएको बक्यौता रकम	मासिक प्रगति प्रतिवेदन	कर अनुशासन कायम र बक्यौता शून्य ।

परिच्छेद ९: राजस्व प्रक्षेपण

नगरपालिकाको आन्तरिक आयको यथार्थ अवस्था, राजस्व शीर्षकगत सम्भाव्यता र राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रभावलाई विश्लेषण गर्दै आगामी ३ आर्थिक वर्ष (२०८३/८४ देखि २०८५/८६) को राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । विगतमा आ.व. २०८१/८२ सम्मका लागि आन्तरिक आय करिब ५ करोड १५ लाख पुग्ने प्रक्षेपण गरिएको ऐतिहासिक आधारलाई टेकेर आ.व. २०८३/८४ को आधार (Base) तय गरिएको छ ।

९.१ प्रक्षेपणका परिदृश्यहरू (Scenarios)

राजस्व प्रक्षेपणलाई बढी यथार्थपरक बनाउन तीनवटा परिदृश्य (Scenarios) तयार गरिएको छ:

१. **यथास्थिति (Baseline Scenario):** नगरपालिकाले हालकै गतिमा राजस्व प्रशासन सञ्चालन गर्दा जनसङ्ख्या वृद्धि, मुद्रास्फीति र सामान्य आर्थिक गतिविधिको कारणले हुने स्वाभाविक वृद्धि । यसमा वार्षिक १०% देखि १२% को वृद्धि अनुमान गरिएको छ ।

२. **मध्यम सुधार (Realistic Reform Scenario):** माथि उल्लिखित 'राजस्व सुधार कार्ययोजना' का करिब ६०% देखि ७०% क्रियाकलाप (विशेषगरी घरबहाल करमा कडाइ, पोखरीको नयाँ ठेक्का र व्यवसाय दर्ता अभियान) सफल हुँदा प्राप्त हुने वृद्धि । यसमा वार्षिक १५% देखि २०% को वृद्धि अनुमान गरिएको छ ।

३. **प्रभावकारी सुधार (Enhanced Reform Scenario):** सम्पूर्ण राजस्व सुधार कार्ययोजना शतप्रतिशत कार्यान्वयन हुँदा (GIS म्यापिङ-मार्फत सम्पत्ति कर पूर्ण लागू, पर्यटन/पार्किङ शुल्कको प्रभावकारी सङ्कलन र पूर्ण डिजिटल पेमेन्ट लागू हुँदा) प्राप्त हुने उच्च वृद्धि । यसमा वार्षिक २५% देखि ३०% को वृद्धि अनुमान गरिएको छ ।

९.२ कुल आन्तरिक आयको परिदृश्यगत प्रक्षेपण (रकम रु. हजारमा) (आ.व. २०८२/८३ को अनुमानित आन्तरिक आय रु. ५५,००० हजार (५.५ करोड) लाई आधार मान्दा)

परिदृश्य (Scenario)	आ.व. २०८३/८४ (प्रक्षेपण)	आ.व. २०८४/८५ (प्रक्षेपण)	आ.व. २०८५/८६ (प्रक्षेपण)
यथास्थिति (Baseline)	६१,६००	६९,०००	७७,२८०
मध्यम सुधार (Realistic)	६६,०००	७९,२००	९५,०४०

परिदृश्य (Scenario)	आ.व. २०८३/८४ (प्रक्षेपण)	आ.व. २०८४/८५ (प्रक्षेपण)	आ.व. २०८५/८६ (प्रक्षेपण)
प्रभावकारी सुधार (Enhanced)	७१,५००	९२,९५०	१२०,८३५

९.३ कर तथा गैरकर शीर्षकगत प्रक्षेपण (मध्यम सुधार - Realistic Reform का आधारमा) रकम रु. हजारमा

सि.नं.	राजस्व शीर्षक	आ.व. २०८३/८४ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८४/८५ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८५/८६ को प्रक्षेपण	प्रक्षेपणको आधार / Assumptions
क	कर राजस्व	३१,५००	३८,५००	४७,५००	
१	सम्पत्ति कर	१५,०००	१९,५००	२४,०००	कार्यविधि लागू भई दायरा १५% ले बढ्ने
२	भूमिकर (मालपोत)	२,८००	३,०५०	३,३००	१०% को स्वाभाविक वृद्धि
३	घरजग्गा बहाल कर	५,५००	६,९००	८,६००	सम्झौता अनिवार्य दर्ताले २५% वृद्धि
४	व्यवसाय कर	१,७००	२,०५०	२,५००	दर्ता अभियानले २०% वृद्धि
५	साना सवारी कर	१,०००	१,१००	१,२००	ई-रिक्सा नवीकरणमा कडाई
६	विज्ञापन कर / कबाडी कर	५००	७००	९००	नयाँ ठेक्का र दायरा विस्तार
७	अन्य कर (मनोरञ्जन/पूर्वाधार)	५,०००	५,२००	५,५००	१०% को स्वाभाविक वृद्धि
ख	गैरकर राजस्व	३४,५००	४०,७००	४७,५४०	

सि.नं.	राजस्व शीर्षक	आ.व. २०८३/८४ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८४/८५ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८५/८६ को प्रक्षेपण	प्रक्षेपणको आधार / Assumptions
१	सार्वजनिक पोखरी/सम्पत्ति बहाल	१६,०००	१८,५००	२१,०००	नयाँ मूल्याङ्कन र बहुवर्षीय ठेक्का
२	पर्यटन/पार्किङ/बस टर्मिनल शुल्क	३,०००	५,५००	७,०००	नयाँ पार्किङ सञ्चालन (PPP मोडेल)
३	नक्सापास दस्तुर	२,५००	२,८००	३,१००	निर्माण मापदण्ड कडाइ
४	सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर	२,५००	२,७५०	३,०४०	१०% को स्वाभाविक वृद्धि
५	बहाल बिटौरी शुल्क	२,५००	२,७५०	३,०००	ऐलानी जग्गाको व्यापारिक प्रयोगमा शुल्क
६	प्राकृतिक स्रोत (नदीजन्य) बिक्री	५,०००	५,५००	६,०००	IEE अद्यावधिक र समयमै ठेक्का
७	अन्य दस्तुर (दर्ता, न्यायिक, फोहोर)	३,०००	२,९००	३,४००	फोहोरमैला शुल्क सङ्कलन सुरु
ग	कुल आन्तरिक आय (क+ख)	६६,०००	७९,२००	९५,०४०	औसत २०% वार्षिक वृद्धि अनुमान

(नोट: माथिको प्रक्षेपण नगरपालिकाको राजस्व सम्भाव्यतालाई आधार मानी गरिएको विश्लेषणात्मक प्रक्षेपण हो । आ.व. २०८३/८४ को बजेट वक्तव्यको आधिकारिक आन्तरिक आय लक्ष्य प्राप्त भएपछि यी अङ्कहरूलाई सोही आधारमा लिइएको हो ।)

परिच्छेद १०: कार्यसम्पादन तथा अनुगमन प्रणाली

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि निरन्तर अनुगमन, मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषण संयन्त्र आवश्यक हुन्छ । लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाले यस कार्ययोजनालाई परिणाममुखी बनाउन निम्नअनुसारको कार्यसम्पादन तथा अनुगमन प्रणाली लागू गर्नेछः

१०.१ अनुगमन तथा समीक्षाको ढाँचा

- **मासिक अनुगमन:** राजस्व शाखाले प्रत्येक महिनाको ५ गतेभित्र अघिल्लो महिनाको राजस्व सङ्कलनको लक्ष्य र यथार्थ प्रगतिको विवरण (Monthly Dashboard) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतसमक्ष पेश गर्नेछ ।
- **त्रैमासिक समीक्षा:** राजस्व परामर्श समितिले प्रत्येक त्रैमासको अन्त्यमा वडागत राजस्व सङ्कलनको प्रगति, बक्यौता असुली र कार्ययोजनामा तोकिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको समीक्षा गर्नेछ ।
- **अर्धवार्षिक तथा वार्षिक मूल्याङ्कन:** नगर कार्यपालिकाको बैठकमा अर्धवार्षिक रूपमा राजस्वको विस्तृत समीक्षा गरिनेछ र आर्थिक वर्षको अन्त्यमा वार्षिक मूल्याङ्कन गरी आगामी वर्षको आर्थिक ऐनमा आवश्यक सुधार गरिनेछ ।

१०.२ संस्थागत भूमिका तथा जिम्मेवारी

- **नगर कार्यपालिका:** राजस्व सुधारसम्बन्धी नीति, ऐन र कार्यविधिहरू स्वीकृत गर्ने तथा आवश्यक स्रोतसाधन (बजेट र जनशक्ति) को व्यवस्था गर्ने ।
- **राजस्व परामर्श समिति:** राजस्वका दर र दायरा विश्लेषण गरी नगर कार्यपालिकालाई सिफारिस गर्ने, कर छुट वा जरिवानासम्बन्धी नीतिगत सल्लाह दिने र समग्र RIAP को अनुगमन गर्ने ।
- **प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत:** कार्ययोजनाको प्रशासकीय नेतृत्व लिने, शाखाहरूबीच समन्वय गर्ने र राजस्व चुहावट नियन्त्रणका लागि आकस्मिक गस्ती वा अनुगमनको व्यवस्थापन गर्ने ।
- **आर्थिक प्रशासन/राजस्व शाखा:** दैनिक राजस्व सङ्कलन, सफ्टवेयरको व्यवस्थापन, डिजिटल भुक्तानी प्रणालीको सञ्चालन, करदाताको लगत अद्यावधिक र मासिक प्रतिवेदन तयार गर्ने ।
- **वडा कार्यालय:** आफ्नो वडाभित्रका व्यवसाय दर्ता, घरबहाल सम्झौता दर्ता, सम्पत्ति मूल्याङ्कन र करदाता शिक्षा अभियानलाई ग्राउन्ड लेभलमा कार्यान्वयन गर्ने ।

१०.३ कार्यसम्पादन सूचक (Key Performance Indicators - KPIs)

कार्ययोजनाको सफलता मापन गर्न निम्न सूचकहरू प्रयोग गरिनेछन्:

- नयाँ थपिएका करदाताको सङ्ख्या र प्रतिशत ।
- व्यवसाय दर्ता र नवीकरणको कभरेज (Coverage) प्रतिशत ।
- सम्पत्ति करको दायरामा आएका घरधुरीको प्रतिशत ।
- कुल उठ्नुपर्ने बक्यौतामध्ये असुल भएको बक्यौताको प्रतिशत ।
- कुल राजश्व सङ्कलनमा डिजिटल भुक्तानी (Online Payment) ले ओगटेको प्रतिशत ।
- निर्धारित वार्षिक लक्ष्यको तुलनामा यथार्थ राजश्व सङ्कलनको प्रतिशत ।
- अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा आन्तरिक आयको वृद्धिदर (%).
- सेवा शुल्कबाट उठेको रकम र सेवा प्रवाहमा लागेको लागतको अनुपात (Cost Recovery Ratio) ।
- राजश्व सफ्टवेयरमा अद्यावधिक गरिएका करदाता प्रोफाइलको प्रतिशत ।

परिच्छेद ११: जोखिम तथा न्यूनीकरण

राजश्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनका क्रममा देखा पर्न सक्ने सम्भावित जोखिमहरू र तिनको न्यूनीकरणका उपायहरू निम्नअनुसार पहिचान गरिएको छः

जोखिमको प्रकार	सम्भावित जोखिम	न्यूनीकरणका उपाय
राजनीतिक/नीतिगत	निर्वाचन वा राजनीतिक दबाबका कारण कर छुट दिने वा दायरा विस्तारमा अनिच्छा देखाउने ।	राजश्व परामर्श समितिलाई क्रियाशील बनाउने र कर सङ्कलनको महत्त्वबारे सर्वदलीय सहमति कायम गर्ने ।
संस्थागत तथा जनशक्ति	राजश्व शाखामा दक्ष IT तथा लेखा कर्मचारीको अभाव र बारम्बार सरुवा ।	राजश्व शाखामा दरबन्दीअनुसार स्थायी वा करारमा विज्ञ जनशक्ति राख्ने र नियमित क्षमता विकास तालिम दिने ।

जोखिमको प्रकार	सम्भावित जोखिम	न्यूनीकरणका उपाय
प्रविधि तथा डाटा	सफ्टवेयर बिग्रिने, डाटा नष्ट हुने वा अनलाइन भुक्तानी प्रणालीमा अवरोध आउने ।	क्लाउड ब्याकअप (Cloud Backup) प्रणाली लागू गर्ने र प्राविधिक सहयोगका लागि सेवा प्रदायकसँग सम्झौता गर्ने ।
करदाता प्रतिरोध	करको दर वा दायरा बढाउँदा नागरिक वा व्यवसायीबाट विरोध हुने ।	करदाता शिक्षा सञ्चालन गर्ने, उद्योग वाणिज्य संघसँग समन्वय गर्ने र 'करको प्रतिफल विकास' भन्ने सन्देश प्रवाह गर्ने ।
आर्थिक मन्दी	समग्र आर्थिक शिथिलताका कारण व्यापार व्यवसाय सुस्ताउने र कर असुली घट्ने ।	करको दर नबढाई दायरा मात्र बढाउने र साना व्यवसायीलाई किस्ताबन्दीमा कर तिर्ने सुविधा दिने ।
प्राकृतिक विपद्/महामारी	बाढी, भूकम्प वा महामारीले आर्थिक गतिविधि ठप्प हुने ।	विपद् व्यवस्थापन कोषको पूर्वतयारी गर्ने र विपद्को समयमा जरिवाना मिनाहा गर्ने नीतिगत लचिलोपन अपनाउने ।
कानुनी विवाद	लुम्बिनी विकास कोष (LDT) र नगरपालिकाबीच पर्यटन शुल्क/पार्किङलगायतका विषयमा क्षेत्राधिकारको विवाद ।	प्रदेश तथा संघीय सरकारको समन्वयमा स्पष्ट कानुनी क्षेत्राधिकार किटान गर्ने र LDT सँग समझदारी पत्र (MOU) मार्फत लाभको बाँडफाँट गर्ने ।

परिच्छेद १२: अपेक्षित उपलब्धि तथा निष्कर्ष

यस राजस्व सुधार कार्ययोजना (RIAP) को पूर्ण र प्रभावकारी कार्यान्वयनपश्चात् लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको आन्तरिक आयको आधार फराकिलो र दिगो हुनेछ । सम्पत्ति कर र घरबहाल करको वैज्ञानिक र डिजिटल प्रणालीमार्फत व्यवस्थापन हुँदा करदातालाई सेवा प्राप्त गर्न सहज हुनेछ भने नगरपालिकाको राजस्वमा उल्लेख्य वृद्धि हुनेछ ।

डिजिटल भुक्तानी र 'Unique Taxpayer ID' को कार्यान्वयनले राजस्व प्रशासनमा हुने सम्भावित चुहावटलाई पूर्ण रूपमा नियन्त्रण गर्नेछ । सार्वजनिक पोखरी, बस टर्मिनल, पार्किङ र हेभी इक्विपमेन्टहरूको पारदर्शी र व्यावसायिक ठेक्का बन्दोबस्तले नगरपालिकाको गैरकर राजस्वमा नयाँ आयाम थप्नेछ ।

लुम्बिनी जस्तो विश्व सम्पदा सूचीमा रहेको ऐतिहासिक र पर्यटकीय नगरको विकास आवश्यकताहरू दिनानुदिन बढ्दै गइरहेका छन् । संघीय र प्रादेशिक अनुदानको सीमिततालाई चिदै, आन्तरिक आयको सुदृढीकरणमार्फत वित्तीय स्वायत्तता हासिल गर्नु नै यस कार्ययोजनाको अन्तिम गन्तव्य हो । यस योजनाको सफल कार्यान्वयनले नगरपालिकालाई नागरिकप्रतिको उत्तरदायित्व पूरा गर्न, गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न र 'समृद्ध लुम्बिनी' को दीर्घकालीन लक्ष्य चुम्न सक्षम बनाउनेछ ।

अनुसूचीहरू

- अनुसूची १: नगरपालिकाको प्रत्यक्ष अधिकार क्षेत्रभित्र पर्ने कर तथा गैरकर राजस्व स्रोतहरूको विस्तृत सूची ।
- अनुसूची २: राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माणमा प्रयोग गरिएका कानुनी तथा नीतिगत दस्तावेजहरूको सूची ।
- अनुसूची ३: करदाताको आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था सर्भेक्षण नमुना (Taxpayer Survey Form) ।
- अनुसूची ४: व्यवसाय दर्ता, नवीकरण र लगत सङ्कलन फारामको नमुना (Business Survey Form) ।
- अनुसूची ५: घर तथा सम्पत्ति मूल्याङ्कन र लगत सङ्कलन फाराम (Property Detail Form) ।
- अनुसूची ६: राजस्व बक्यौताको अद्यावधिक अभिलेख नमुना (Arrears Record Sample) ।

- अनुसूची ७: वडागत राजस्व सङ्कलनको मासिक अनुगमन ढाँचा (Ward-wise Revenue Monitoring Format) ।
- अनुसूची ८: प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र नगर प्रमुखका लागि 'मासिक राजस्व ड्यासबोर्ड' (Monthly Revenue Dashboard Format) ।
- अनुसूची ९: राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन अनुगमन म्याट्रिक्स (RIAP Monitoring Matrix) ।

अनुसूचीहरू

अनुसूचीहरू

अनुसूची १

सन्दर्भ सामाग्री

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र
नेपालको संविधान	राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँड (भाग १९ : धारा २२८ देखि २३० सम्म) स्थानीय आर्थिक प्रणाली (भाग १९ : धारा २२८ देखि २३० सम्म) संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको अधिकार सूची (अनुसूची ५ देखि ९ सम्म)
स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४	गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार (परिच्छेद: ३) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको वित्तिय अधिकार क्षेत्र (परिच्छेद: ९) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको आर्थिक कार्य प्रणाली (परिच्छेद: १०)
अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४	राजस्वको अधिकार (परिच्छेद: २) राजस्वको बाँडफाँड (परिच्छेद: ३) अनुदानको व्यवस्था (परिच्छेद: ४) वैदेशिक सहायता तथा ऋण (परिच्छेद: ५) आय व्ययको प्रक्षेपण गर्ने (दफा १८) राजस्व प्रस्ताव तयार गर्ने (दफा १९) वित्तिय अनुशासन (परिच्छेद: ८) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले लगाउन सक्ने कर (अनुसूची १, २ र ३)

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र
	प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (अनुसूची ४)
राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४	प्राकृतिक स्रोतको परिचालन, राजस्व बाँडफाँड तथा अनुदान (परिच्छेद ४)
केही नेपाल ऐनलाई संशोधन गर्न बनेको ऐन	स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी विषयमा भएका गरिएका संशोधनहरू
नेपाल सरकारको वार्षिक वजेट वक्तव्य र आर्थिक ऐनहरू	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा भएका वा हुने संशोधित प्रावधानहरू
प्रदेश सरकारको वार्षिक वजेट वक्तव्य र प्रदेश आर्थिक ऐनहरू	स्थानीय तह र प्रदेश सरकारबीच साझा अधिकार सूचीका विषयमा प्रदेश कानूनले गरेका व्यवस्थाहरू
एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४	स्थानीय तहको राजस्व प्रक्षेपणको ढाँचामा एकरूपताका लागि
स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण (प्रोफाईल)	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा पर्ने स्रोतहरूको आधार (द्व्यकभ) बारेको सूचना र तथ्यांक
पालिकाको विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरू	राजस्व र आयको प्रवृत्ति विश्लेषण
संघ तथा प्रदेशले उपलब्ध गराएका कार्यविधि, दिग्दर्शन, ऐन कानूनका नमुनाहरू	स्थानीय तहको राजस्व अधिकारको उपयोगका लागि कानूनी र नीतिगत व्यवस्था
अन्य स्थानीय तहले विगतमा तर्जुमा गरेका कार्ययोजनाहरू	सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा

अनुसूची २

तथ्यांक/सूचना संकलनका लागि प्रयोग गरिएको फारम तथा सुची

लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा

तथ्यांक संकलन सूची

गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था:

१ संक्षिप्त परिचय :

- ✓ नामकरण,
- ✓ घरधुरी तथा जनसंख्या
- ✓ क्षेत्रफल तथा वडा विभाजन
- ✓ प्रशिद्ध स्थलहरू

२ मुख्य पूर्वाधारको अवस्था

- ✓ सडक, बाटो, पुल
- ✓ बिजुली
- ✓ खानेपानी तथा सिंचाई
- ✓ सावर्जनिक भवन तथा पूर्वाधारहरू
- ✓ फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिणाम र व्यवस्थापनको अवस्था)

३ आर्थिक अवस्था

- उद्योग, व्यवसाय तथा कलकारखाना
- ✓ मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू
- ✓ प्राकृतिक तथा पर्यटकिय सम्पदा

४ गाउँपालिकाको संगठन तथा राजस्व प्रशासन :

४ हालको संगठन संरचना

कर्मचारीहरूको विवरण

क्र.सं.	पद	स्वीकृत दरवन्दी	पदपूर्ति	
			स्थायी	करार

५ भौतिक सुविधाहरू

- ✓ कार्यालयका भवनहरू
- ✓ सवारी साधन
- ✓ फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर

६ राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

- ✓ राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी

- ✓ कार्यक्षेत्र तथा कार्यस्थलको पर्याप्तता
- ✓ फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरू
- ✓ राजस्व सम्बन्धी डाटा वेस ,राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर र त्यसको प्रयोग
- ✓ कम्प्युटर विलिङ्ग प्रणालिको प्रयोग,

राजस्व परामर्श समिति

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी

गाउँपालिकाको आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरण:

- ✓ गत दुई आर्थिक वर्ष (२०८१/८२ र ०८२/८३) को यथार्थ आय विवरण
- ✓ चालु आर्थिक वर्षको (२०८३/८४ को अनुमानीत/बजेट विवरण पौष र मसान्त सम्मको यथार्थ
- ✓ चालु आर्थिक वर्षका लागि गाउँसभाले पारित गरेका कर, शुल्क तथा दस्तुरका दरहरू

७ अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरू

- ✓ निर्वाचित पदाधिकारीहरूको विवरण
- ✓ गाउँसभाले पारित गरेको आर्थिक ऐन
- ✓ राजस्वसंग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरू
- ✓ गाउँपालिकाको बस्तुस्थिति विवरण (Profile)
- ✓ राजस्व परिचालनका लागि भएका प्रभावकारी प्रयासहरू

तथ्याङ्क संकलन फारम

१. गाउँपालिकाका आयका स्रोतहरू तथा हालको अवस्था

क्रस	आयका शिर्षक	संभावना	संकलन भएको/नभएका	दर निर्धारणको अवस्था
क	कर तर्फ			
१	भूमिकर (मालपोत)			
२	सम्पत्ति कर			
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इ रिक्सा)			
४	घर जग्गा बहाल कर			
५	व्यवसाय कर			
६	जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तुकर			
ख.	गैरकर			
१	दुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, काठ, दाउरा, जराजुरी, स्लेट, खरीदुङ्गा आदिकृतिकप्रा एवं खानीजन्य वस्तुको विक्रीतथा निकासी शुल्क			
२	नक्सापास दस्तुर			
३	व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क			
४	वहाल विटौरी शुल्क			
५	पार्किङ्ग शुल्क			
६	अस्पताल संचालन			
७	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क			
८	स्थानीय खानेपानी महसुल			
९	स्थानीय विद्युत महसुल			
१०	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जिपफ्लायर, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
११	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवा शुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वृत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटवजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, वसपार्क, पुल) आदि			
१२	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
१३	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म			
१४	दुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीदुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
१५	बडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर			
१६	दण्ड जरिवाना			

२. गाउँपालिकाको स्वमित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा

क्र.सं	जग्गा रहेका स्थान	कि.न.	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदी भएमा)
क	स्वामित्वमा रहेको जग्गा				
ख	भोग चलनमा रहेको जग्गा				

श्रोत :

३. गाउँपालिकाको स्वमित्वमा रहेका भवन

क्र.सं.	स्थान	भवनको विवरण	हालको उपभोग	भाडा वा बहाल रकम (यदी भएमा)

श्रोत :

४. करमा आधारित सूचनाहरू

क. सम्पत्ति कर सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या :

आ.व. २०८२/८३ मा कर तिर्ने करदाता संख्या :

संकलित रकम :

ख. भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	घरको वर्गीकरण	अनुमानित संख्या	बहालमा भएको संख्या	औसत बहाल दर
१	व्यापारीक प्रयोजनका लागि निर्मित भवन/घरहरू (नोट: व्यापारीक कम्प्लेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्यापस आदी)			
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन/घरहरू			
३	आवासिय भवन/घरहरू			
३.१	कच्ची घरहरू (कच्चीजोडाई तथा छाना I)			
३.२	अर्ध कच्ची घरहरू (माटोको जोडाई र काँक्रिट वा स्तिलको छाना भएका)			
३.३	पिलर सिस्टम नभएको पक्कि घर (Without RCC Frame Structure)			
३.४	पिलर सिस्टम भएको पक्कि घर (With RCC Frame Structure)			
	जम्मा			

ग. जग्गा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	जग्गाको किसिम	अनुमानित क्षेत्रफल	औसत मुल्यांकन (मालपोतदर कार्यालयको आधारमा)	कैफियत
१	शहरी क्षेत्र			
२	आवासिय क्षेत्र			
३	कृषी क्षेत्र			
४	वन तथा अन्य क्षेत्र			
	जम्मा			

घ. सवारी साधन सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या :

आ.व. २०८२।८३ मा कर तिर्ने करदाता संख्या

क्र.सं.	सवारी साधन	अनुमानित संख्या	कैफियत
१	अटो रिक्सा, ईरिक्सा		
२	ठेलागाडा, टाँगा, रिक्सा		
	जम्मा		

ङ. व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या :

आ.व. २०८२।८३ मा कर तिर्ने करदाता संख्या..... संकलित रकम :

क्रस	व्यापार व्यवसायको विवरण	साना लगानी	मझौला लगानी	ठुला लगानी	कैफियत
१	उद्योग				
२	वित्तिय संस्था (बैंक, विकास बैंक, सहकारी, विमा आदि)				
३	व्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय				
४	डिलर तथा थोक विक्रेता				
५	अन्य व्यवसायहरू				

च. खानीजन्य वस्तुविक्री तथा निकासी

क्र.सं.	उत्पादन/उत्खनन स्थल	बस्तुहरू	कुल उत्खनन योग्य परिणाम	विक्री मुल्य	संभाव्य निकासी परिमाण
१		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		स्लेट			
		बालुवा			
		दहतर वहतर			
		अन्य			

छ. जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु ब्यवसायिक उपयोग

क्र.सं.	बस्तुहरू	इकाई	कुल संकलन परिणाम	अनुमानित मुल्य
१	जडिबुटी जन्तु बस्तुहरू			
२	कवाडी जन्तु बस्तुहरू			
३	जिव जन्तु			

ज. वहाल विटोरी

क्र.सं.	सम्पत्तिहरू	इकाई	परिमाण	दर
क	भवन तथा कोठाहरू			
ख	मेसिनहरू			
ग	सार्वजनिक सम्पत्ति			

झ. गाउँपालिकाले निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरू	उपलब्ध गराईएका स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवाशुल्कको संभावना के छ ?	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी				
३	बिजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				
६	धर्मशाला				
७	पुस्तकालय				
८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक बत्ति				
११	सार्वजनिक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडीपोखरी				
१४	व्यायमशाला				

क्र.सं.	सेवाहरू	उपलब्ध गराईएका स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवाशुल्कको संभावना के छ ?	हालको अवस्था (आय)
१५	पर्यटकियस्थल				
१६	हाट बजार				
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	बसपार्क				
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२२	दर्ता, अनुमाति, नवीकरण				
२३	मूल्यांकन सेवा शुल्क				
२४	नक्सा पास				
	जम्मा				

माथि उल्लेखित बाहेक कुनै थप आन्तरिक राजश्व उठाएको भएमा सोको विवरण :

क.

ख.

ग.

विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम

१. राजश्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुभावहरू
क) संगठनात्मक ब्यवस्था		
राजश्व शाखाको ब्यवस्था संगठन संरचनामा छ छैन ?		
राजश्व शाखामा कुन तहका कति दरवंदी छन् ? र हालको पदपुर्तिको अवस्था कस्तो छ ?		
राजश्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्यविवरण छ की छैन ?		
कर्मचारीहरूलाई उनीहरूको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छ छैन ?		
कर्मचारीहरूलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको ब्यवस्था कस्तो छ ?		
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ? (सफ्टवेयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)		
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागि के गरिएको छ ?		
राजस्व परिचालनका लागि वडा लाई दिईएको जिम्मेवारी के छ ?		
ख) राजश्व प्रशासन संचालनको अवस्था		
करदाताहरूको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख ब्यवस्था कस्तो छ ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरू – सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, वहाल आदि		
गाँउ/नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरूको विवरण तथा सोको परिचालन कस्तो छ ?		
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्यांकन कतिको सहि रुपमा भएको छ ? मूल्यांकन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन ?		
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरू के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति लिईएको छ ?		
ब्यवस्थाको वरिर्खलाप गरेमा दण्डको ब्यवस्था कस्तो छ ?		
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढीलो बुझाएमा जरीवाना लाग्ने ब्यवस्था सबै आय स्रोतहरूमा कसरी लागु गरिएको छ ?		
करदाताहरूलाई उनीहरूले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने ब्यवस्था के छ र कतिको प्रभावकारी छ ?		
गाँउ/नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नेसक्ने ब्यवस्था केकस्तो छ ?		
राजश्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष तथा असुली अवस्थाको अनुगनमनको ब्यवस्था के छ ?		
सार्वजनिक निजी साभेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ ?		
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरूलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ बोर्ड, बेव साईट आदि)		
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरूको सहभागीता कस्तो छ ?		

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरू
राजश्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरूको प्रभावकारीता कस्तो छ ? (बैठक संख्या, निर्णयहरू आदि)		
राजश्व असुलीमा सरोकार पक्षहरूको सकारात्मक सहभागीताको अवस्था कस्तो छ ?		
राजश्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ ?		
आयका स्रोतहरूको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?		
गाँउ/नगरपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?		
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ छैन ? छ भने आएका बेरजुहरू कसरी संवोधन भएका छन् ?		

निश्कर्ष: गाँउ/नगरपालिकाले राजश्व परिचालनको अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागि लिन सक्ने नीतिगत व्यवस्था क.

ख.

ग.

आन्तरिक आय उठाउन सक्ने तर हालसम्म नउठाएका आय शिर्षकहरू तथा सोको परिचालन गर्ने उपाय :

सम्भाव्य भए पनि हालसम्म नउठाएका आय शिर्षकहरू	लागु नहुनुको कारण	परिचालन गर्ने उपाय

कर तथा शुल्कको दरमा देखिएका कमी कमजोरी तथा सुधारको उपाय

दररेट निर्धारणमा कमी कमजोरी देखिएका आय शिर्षकहरू	कारण	सुधार गर्ने उपाय

सन्दर्भ सामग्री

१. लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना (२०७८) को अन्तिम प्रतिवेदन ।
२. लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको बजेट वक्तव्य तथा वार्षिक नगर विकास योजना (आ.व. २०८२/८३ र २०८३/८४) ।
३. लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको आर्थिक ऐन तथा विनियोजन ऐन ।
४. नेपालको संविधान, २०७२ ।
५. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ।
६. अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ।
७. राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगका मार्गनिर्देशन तथा सिफारिसहरू ।
८. लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको एकीकृत शहरी विकास योजना तथा स्थानीय आर्थिक विकास योजना ।
९. लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको राजस्व परामर्श समितिका निर्णयहरू ।
१०. लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको आधिकारिक वेबसाइट
(<https://lumbinisanskritikmun.gov.np>) ।
११. अन्य नगरपालिका लगायत अन्य तुलनायोग्य स्थानीय तहका उत्कृष्ट राजस्व सुधार कार्ययोजनाहरू (असल अभ्यासको सन्दर्भका लागि) ।

सर्वाधिकार: @ लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका

लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय